

akad. prof. dr. Miha Tišler 38. rektor v letih 1991–1995

Prof. dr. Miha Tišler je bil rojen 18. septembra 1926 v Ljubljani. Leta 1947 se je vpisal na Tehniško fakulteto, kjer je študiral kemijo, ter vzporedno še na takratno Prirodoslovno-matematično fakulteto in na obeh diplomiral. Z disertacijo *Sinteze v vrsti cikloheptatrienonov* je postal doktor kemije. Leta 1964 je postal redni profesor na Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo, kot gostujoči profesor pa je predaval na fakultetah v Nemčiji, ZDA, Avstraliji, na Japonskem in v Trstu. Znanje iz organske kemije je skrbno prenašal na svoje študente, izsledke študij pa zapustil v vrsti znanstvenih del. Bil je predstojnik različnih oddelkov na matični fakulteti, njen prodekan in dekan. Leta 1991 je postal prvi rektor Univerze v Ljubljani v samostojni Sloveniji, rektorsko funkcijo je opravljal v dveh mandatih. V tem času je bil tudi član ožjega odbora Evropske rektorske konference (CRE).

Po izvolitvi je rektor Tišler aktivno sodeloval pri pripravi Zakona o visokem šolstvu, ki je bil sprejet decembra 1993 in je pomenil podlago za temeljito preobrazbo univerze. Z njim je ponovno pridobilo veljavo znanstveno delo, Univerza v Ljubljani pa se je morala prilagoditi novi zakonodaji. Decembra 1994 sprejeti Odlok o preoblikovanju Univerze v Ljubljani je nekoliko spremenil njeno sestavo. V njenem sklopu je bilo 18 fakultet, 3 akademije in 4 visoke strokovne šole. Poleti 1995 je Univerzitetni svet sprejel nov univerzitetni statut,

ki je med drugim opredelil nove univerzitetne organe, Senat UL kot najvišji strokovni organ in Upradni odbor UL ter določil pristojnosti rektorja. S pomočjo Ministrstva za znanost in tehnologijo je bil ustanovljen Rektorjev sklad z namenom spodbujati ustvarjalno raziskovalno delo. Rektor je navezoval stike s tujino, kar je prineslo sodelovanje pri številnih mednarodnih projektih. Ljubljanska univerza je v letu 1995 postala tudi članica Utrechtske mreže univerz, ki sodelujejo na področju internacionalizacije visokega šolstva na področjih študentske mobilnosti, izmenjave akademskega osebja, internacionalizacije študijskih programov, pri izdelavi skupnih programov, skupnih doktorskih programov in poletnih šol.

Dr. Tišler je za svoje znanstveno-pedagoško delo dobil nagrado Ambasador znanosti Republike Slovenije. Postal je zaslužni profesor, v letu 2000 pa mu je ljubljanska univerza podelila častni doktorat. Leta 2005 je prejel Zoisovo nagrado za življenjsko delo.

UNIVERZA V LJUBLJANI V SAMOSTOJNI SLOVENIJI

Vsakdo ima pravico do izobrazbe in višje šolanje mora biti na osnovi doseženih uspehov vsem enako dostopno. Izobrazba mora biti usmerjena k polnemu razvoju človekove osebnosti in utrjevanja spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

(Splošna deklaracija o človekovih pravicah, 1948)

1991/1992

Leta 1991 smo bili priča intervenciji jugoslovanske armade v Sloveniji, Univerza v Ljubljani je zahtevala prekinitev sovražnosti in pričetek mirnega reševanja krize. Zaradi zaostrenih razmer je tudi Ministrstvo za šolstvo in šport odredilo, da se opravljanje izpitov, vpisni postopki in druge dejavnosti preložijo na ugodnejši čas, univerza pa je sporočila, da se izpiti odložijo do začetka septembra.

Spomladi leta 1991 se je pričel postopek za izbiro novega vodstva Univerze v Ljubljani, rektorja

in prorektorjev, ki naj bi bil končan do 1. junija, dolžnosti pa naj bi novo vodstvo prevzelo predvidoma 1. oktobra. Omenjena roka nista bila izvedljiva, ker je prišlo do zapletov. V spomladanskem roku je bilo pet kandidatov za rektorja: sociologa dr. Rudi Rizman in dr. Veljko Rus, kemik dr. Branko Stanovnik, biofizik dr. Boštjan Žekš in jaz. Kot kandidata me je predlagala Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo. Svoje videnje razvoja Univerze v Ljubljani sem povedal na predstavitvi rektorskih programov vseh kandidatov takole:

V času, ko doživljamo raznovrstne pretrese in navzkrižja, gospodarske in socialne stiske, je prišla tudi Univerza v Ljubljani do točke, ko je potrebno celovito ovrednotiti njen delež in s tem mesto, ki ji pripada v sodobni demokratični družbi. Univerza kot vir pameti, poglobljanja znanja in njenega razdajanja je del kulturne dediščine slovenskega naroda. Ima pa še posebno nalogo, ko mora zagotavljati kontinuiteto rasti slovenske narodne zavesti in izobrazbe mladine in tako prispevati k razvoju narodne kulture. Spričo povedanega mora biti uspešna, ne samo zaradi trmastih navdušencev, ki so med drugim kljubovali razmeram iz polpretekle dobe, ampak ker lahko celovito in učinkovito deluje le v urejenem sistemu.

Bistveni element učinkovitosti univerze mora biti njena avtonomija. Glede te je univerza že izrazila svoje poglede. Z avtonomijo je v prvi vrsti omogočena svoboda ustvarjanja, komuniciranja in sodelovanja z drugimi sorodnimi ustanovami in inštituti. Po drugi strani mora biti urejeno tudi razmerje med univerzo in ustanoviteljem ob upoštevanju načela enakopravnosti in dialoga. Ni nobenega dvoma, da velja tako za sedanji trenutek kot tudi za bodočnost pravilo, da je narod, ki ne ceni visoko usposobljenega izobraženstva, obsojen na nazadovanje. Univerzi nalagajo njen delež odgovornosti prav njena visoka profesionalnost, lastni kriteriji za ocenjevanje njene učinkovitosti in

kvaliteta njenih sodelavcev. Vzdrževanje in posredovanje vrhunskega znanja sta mogoča le v popolni odprtosti, v dopuščanju konkurence, poleg tega pa mora biti univerza aktivna tudi pri uveljavljanju demokratičnih načel v okviru samostojne Slovenije in evropskih kultur.

Univerza kot nacionalna ustanova mora združevati izobraževalno in znanstvenoraziskovalno delo kot neločljivo celoto. Le tako lahko posreduje znanja in najnovejše dosežke študentom, istočasno pa omogoča tudi profesorjem držati korak s sodobnim razvojem ved. Enakopravnost do-diplomskega in podiplomskega študija je sicer v načelu sprejeta, vendar bo potrebno to dosledno uveljavljati s financiranjem, kar bo nedvomno vplivalo tudi na dvig kvalitete. Na splošno morajo biti študijski programi predmet stalnih izboljšav in prenavljanja vsebine. Pri tem moramo upoštevati bistven premik glede stopnje izobrazbe, ki ga današnji čas zahteva. Za nadarjene študente ne sme biti dodiplomski študij konec formalnega izobraževanja in zadostna osnova za kariero. Za tiste, ki bodo prevzeli vodilne položaje v naši družbi, bi moralo biti izobraževanje dosmrten proces. Ne nazadnje potrebujejo mnoga odgovorna delovna mesta predhoden interdisciplinaren študij. Spričo tega moramo na univerzi dopuščati popolno prehodnost pri interdisciplinarnem študiju.

Brez dvoma je glavna naloga univerze, da spodbuja strokovni razvoj in ustvarjalnost študentov, vendar morajo biti študentje tudi seznanjeni z vprašanji, ki so za njih pomembna. Normativno ureditev sodelovanja študentov pri vseh tistih vprašanjih, ki so za študente pomembna, naj bi uredilo vodstvo univerze v sedanjem sestavu.

Zaradi še nespremenjenih kriterijev financiranja fakultet iz obdobja usmerjenega izobraževanja po številu študentov in številu ur v učnih načrtih, imamo še vedno marsikje predimenzionirane učne programe in spričo tega preobremenjene študente in profesorje. V mnogih primerih so učne obveznosti pedagoških delavcev skoraj tako visoke kot v srednjih šolah. Razumljivo je, da tak način »šolanja« ne spodbuja kvalitetnega dela, individualnega dela s študenti, še manj pa njihove ustvarjalnosti, samoiniciativnosti in širše razgledanosti. Po drugi strani pa množičnost visokošolskega študija ob prevelikih obremenitvah pedagoških delavcev in velikih skupinah študentov vodi do devalvacije sistema izobraževanja. To pa spet vodi do razhajanj med tem, kaj družba od univerze pričakuje in kakšne kvalificirane strokovnjake univerza daje.

Brez dvoma bo morala Univerza v Ljubljani v bodoče z večino profesorjev potrjevati svojo kvaliteto v mednarodni konkurenci. Na ta način se odpirajo tudi povezave z drugimi univerzami v tujini, kar pomeni, da se bomo morali v prihodnosti vključiti v evropski prostor, ki obsega različne kulture. Nekatero povezave že delujejo, razširiti bi jih bilo smotrno predvsem na tista razvojna področja, kjer zaostajamo. Predvsem bi bilo zelo koristno vključiti v študijske programe slovenske znanstvenike in strokovnjake, ki delajo v tujini. Ne nazadnje je vse to pomembno tudi z vidika potrjevanja identitete slovenskega naroda v širšem evropskem prostoru. V današnjem času velikih nasprotij sta namreč humanizem in znanost tista dejavnika, ki povezujeta ljudi in narode ter omogočata sporazumevanje.

Naj bo teh nekaj misli bežen odsev hotenj ob velikem številu odprtih vprašanj za urejeno in učinkovito delovanje univerze po etičnih načelih, za njen napredek in za uveljavitev njenega ugleda in dostojanstva. Za uresničitev idej, želja in načrtov pa niso dovolj samo dobra volja in odločnost demokratično izvoljenega rektorja, ampak usklajeno delovanje vseh članic univerze in aktivna pomoč posameznih univerzitetnih profesorjev in sodelavcev.

Verjetno je prav univerza tisto, za kar bi lahko uporabili misel Ivana Cankarja, ki je zapisal: »Vsak narod ima v hiši svojega življenja posebno kamrico, v katero je skrbljivo spravil, kar je bil kdaj pridobil dragocenega ...«^{1,2}

Prvič po desetletjih so bile volitve rektorja neposredne, ni bilo več potrebno soglasja politike. V spomladanskem drugem krogu volitev, v katerega sva se uvrstila z dr. Rusom, je slednji prejel nekaj več glasov in bi takrat moral tudi predstaviti svojo izbiro kandidatov za prorektorje. Ker kandidatov ni bilo dovolj, je Univerza v Ljubljani podaljšala rok za evidentiranje novih kandidatov za prorektorje do septembra. Takrat jih je dr. Rus tudi predstavil, vendar univerzitetni svet ni potrdil kandidatov za rektorja in prorektorje, ker dva kandidata za prorektorja nista bila evidentirana v predpisanem roku.³ Po ponovitvi postopka za prorektorje je dr. Rus predlagal kompromisno listo, ki je na seji Znanstveno-pedagoškega sveta univerze dobila podporo, a je univerzitetni svet na seji 4. oktobra ni podprl, proti dr. Rusu so bili študentje. Zato je morala univerza ves postopek za izvolitev rektorja in prorektorjev ponoviti.⁴

V drugem volilnem postopku so fakultete in druge članice predlagale tri kandidate: dr. Rusa, dr. Žekša in mene. Ker je dr. Žekš odstopil od kandidature, sva ostala dva. Na volitvah Znanstveno-pedagoškega sveta univerze 29. novembra so člani izvolili mene in predlagane prorektorje, a to je moral potrditi še univerzitetni svet, ki je bil takrat sestavljen tripartitno (delegacije profesorjev, uporabnikov in študentov). Na 5. seji univerzitetnega sveta 12. decembra 1991 so me vse tri delegacije z absolutno večino potrdile za bodočega rektorja Univerze v Ljubljani skupaj s prorektorji, ki so postali dr. Mirko Jurak s Filozofske fakultete za področje znanstvenoraziskovalnega dela, dr. Miroslav Kališnik z Medicinske fakultete za področje vzgojno-izobraževalnega dela, dr. Jože Kušar s Fakultete za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo za področje finančno-gospodarskih zadev in dr. Janez Možina s Fakultete za strojništvo za področje študentskih zadev.

Ko sem od odhajajočega rektorja dr. Borisa Sketa 14. januarja 1992 prevzel rektorska znamenja, sem v nagovoru omenil nekaj pomembnih vprašanj, s katerimi se bo morala univerza soočati.¹ Kot prvo dolžnost sem omenil ureditev plač po novem zakonskem načinu vrednotenja in ureditev sistemizacije delovnih mest. Na obsežnem in

prepletenem področju izobraževanja in raziskovanja je potrebno urediti vprašanja v zvezi s trajanjem študija ter združljivosti študija in diplom z evropskim sistemom. Tudi osip študentov na prehodu iz prvega v drugi letnik je prevelik, za kar so tudi prostorske in druge težave, pa tudi socialna vprašanja študentov. Ali bo Univerza v Ljubljani v bodoče sposobna nadaljevati z vpisom v tedanjem obsegu zaradi posledičnih prostorskih in finančnih težav? Ali je takrat še veljavni večstopenjski študij še ustrezen glede na to, kakšne strokovnjake potrebujemo, in tudi v kolikšni meri je tak sistem združljiv s sistemi izobraževanja v razvitih državah, ne nazadnje pa, kakšne so možnosti zaposlovanja po končanem študiju? Zaradi dolgoročnega prostorskega in splošnega razvoja univerze moramo za nekaj let vnaprej poznati delitvene parametre s strani vlade. Seveda so investicije v izobraževanje in znanost odvisne od ekonomske moči države, vendar bo potrebno zaostalost preseči. Pereče je tudi socialno stanje študentov, ker po ocenah 15 % študentov živi pod življenjskim minimumom. Univerza mora biti neodvisna od različnih finančnih povezav, ne sme priti pod neposreden vpliv tržišča, četudi je nujno potrebno sodelovanje z gospodarstvom. Kakovostna univerza je med drugim nujna tudi zaradi sodelovanja z evropskimi univerzami in črpanja denarja iz evropskih skladov. Zavzel sem se tudi za dialog s Teološko fakulteto, ki je bila leta 1952 izločena z Univerze v Ljubljani, da bi našli ustrezn način vključitve. Avtonomnost univerze se mora kazati pri oblikovanju diplomskega in podiplomskega študija, pri izvajanju raziskovalnega dela in sodelovanja v mednarodnih projektih ter pri kvalitetni kadrovske selekciji. Sodelovanje med skupščino, vlado in univerzo mora biti čim bolj konstruktivno in v znamenju skupnega iskanja najboljših možnosti. Nagovor sem zaključil z mislijo: ljudje ustvarjajo in umrejo, njihovih del pa ni mogoče zanikati ali izničiti, če pomenijo pozitivni prispevek v zakladnico človeškega znanja, če so izraz odgovorne dejavnosti v sedanjosti ali če so naravnane v ustvarjanje boljše prihodnosti. Izrazil sem upanje o uresničitvi nalog, kot jih je predlagal Odbor za raziskovalno dejavnost skupščine Republike Slovenije na seji

februarja leta 1991, ko naj bi obe slovenski univerzi v petih letih dohiteli raven univerz v razvitih evropskih državah. Ob tej priložnosti smo počastili tudi spomin na tragično umrlega predsednika univerzitetnega sveta dr. Franca Lazarinija. V *Vestniku* Univerze v Ljubljani je bil objavljen dolg intervju o perečih vprašanjih.¹

Že dober teden po izvolitvi je univerzo obiskal predsednik takratne vlade Lojze Peterle in v pogovoru omenil prizadevanja za povečanje denarja za univerzo kljub težkim gospodarskim razmeram, poudaril je potrebo po vzpostavljanju vezi s svetom, z raziskovalnimi inštituti in boljše izkoriščanje Knafljeve ustanove na Dunaju. Za vse navedeno je seveda obstajalo zanimanje Univerze v Ljubljani.

Univerza je 22. januarja na Ekonomski fakulteti predstavila svojo informacijsko dejavnost in razvojne načrte. Poudarek je bil predvsem na dejstvu, da univerza ni imela integriranega računalniško podprtega informacijskega sistema, ki bi z vzpostavitvijo optičnega omrežja omogočal kakovostne povezave z drugimi raziskovalnimi ustanovami in knjižnicami doma in po svetu.

20. maja 1992 je obiskal univerzo nadškof in metropolit ter veliki kancler Teološke fakultete dr. Alojzij Šuštar in ob tej priliki smo podpisali pogodbo o sodelovanju med Univerzo v Ljubljani in Teološko fakulteto v Ljubljani z oddelkom v Mariboru. Po pogodbi je bilo predvideno, da bi učitelji in raziskovalci sodelovali na vseh stopnjah študija, poleg tega naj bi pospeševali redne stike. 19. septembra pa je bila Teološka fakulteta po sklepu univerzitetnega sveta Univerze v Ljubljani spet sprejeta kot njena članica.

Univerza v Ljubljani je imela do leta 1992 sklenjenih 24 pogodb o sodelovanju z univerzami v tujini (14 z zahodno Evropo in ZDA, 10 z deželami vzhodne Evrope). Nekaj sodelovanja je zamrlo ali bilo začasno ustavljeno, v letu 1992 pa so fakultete oziroma univerza sklenili nove sporazume s tujimi univerzami v Avstraliji, Bremnu, Osnabrücku, Tübingenu in Dresdnu v Nemčiji, Luganu v Švici, Lódžu na Poljskem, Utrechtu na Nizozemskem in Veroni v Italiji.^{5,6}

Jeseni leta 1992 sem v pogovoru za revijo *Tretji dan* obravnaval vprašanja, ki zadevajo odnose med

profesorji in študenti, povzetek je bil objavljen tudi v *Vestniku* Univerze v Ljubljani.^{7,8} Poudaril sem, da mora biti profesor avtoriteta s svojim znanjem, obnašanjem in zgledom. Študent naj profesorju zaupa, slednji pa mu naj bo v pomoč pri študiju, svetuje naj na temelju dolgoletnih izkušenj, a hkrati naj pusti študentu, da oblikuje svoja mnenja in zamisli. Na splošno naj bi bil odnos med profesorjem in študentom naraven, človeški, vlada naj medsebojno spoštovanje. Slabe odnose med študenti in profesorji je težko zgladiti. Medčloveški odnosi so eden od bistvenih elementov dobrega delovanja univerze kot skupnosti študentov in profesorjev. Moramo pa tudi upoštevati, da so običajno visoko izobraženi ljudje veliki individualisti. Če ta lastnost prinaša napredek v stroki, je to do neke mere pozitivno, vendar ne bi smela biti vodilo za medsebojne odnose. Vprašanje se je nanašalo tudi na to, ali je mogoče kulture nekoga naučiti. Moje mnenje je bilo, da mora odnos do kulture vsak nositi sam v sebi. Če ima na primer nekdo nemaren odnos do okolja, če nekulturno govori, se nekulturno obnaša, potem je vprašanje, če je ta res kulturen človek. Duhovna kultura naj bi bilo tisto žlahtno področje z mnogoterimi oblikami človekovega udejstvovanja, ki bistveno vpliva na to, kako človek razmišlja o sebi, drugih in svetu, pa tudi na to, kako je sposoben dojeti tista dogajanja, ki so namenjena pridobivanju materialnih dobrin. Čim več drugih stvari človek spozna, tem bolj bo strpen do ljudi z nasprotnim mišljenjem, čeprav se z njimi ne strinja. Vedno rad ponovim znano misel, »da je človek bitje, čigar smisel je iskanje smisla«.

V tednu Univerze v Ljubljani od 30. novembra do 4. decembra 1992 je arhivsko-muzejska služba pripravila razstavo *Univerza v Ljubljani 1919–1930*. Namen razstave je bil prikazati prvo obdobje življenja in dela slovenske univerze v Ljubljani, oblike dela in takratne težave.

Univerza v Ljubljani je na dane predloge sklenila, da se pred univerzitetno poslopje v parku postavita doprsna kipa dr. Antonu Kuhlju in arhitektu Jožetu Plečniku. Ob tej priložnosti sta imela nagovore dr. Jože Hlebanja in arhitekt Peter Gabrielčič. Doprsna kipa, odkrita 1. decembra 1992,

sta stvaritev akademskega kiparja Petra Černeta. Izvršni svet mesta Ljubljane pa je sprejel sklep, da se v osrednji del parka na ploščad pred vhodom v univerzitetno poslopje postavi skulptura *Evropa*, delo kiparja Franceta Kralja.^{7,9}

V govoru na slavnostni seji univerzitetnega sveta 2. decembra 1992 sem predstavil nekatere kritične probleme takratnega delovanja Univerze v Ljubljani.⁹ Povedal sem tole:

Univerza je eden od osnovnih stebrov za kulturni, znanstveni, tehnični, gospodarski in socialni razvoj države, vendar je njena primarna vloga namenjena napredku kognitivne racionalnosti, zaradi nje same in za dobrobit družbe. Dobra univerza je ponos svojega naroda in pomemben spodbujevalec narodove samozavesti.

Soodvisnost med znanjem in napredkom je očitna. Osnovna premisa je enostavna: proizvodi in postopki, za katere je potrebno več znanja, potrebujejo bolj šolane ljudi. Živimo v času, ko nastajajo številne nove znanstvene in tehniške ideje. Že nekaj časa niso univerze edini prenosnik takih idej in znanj, obstajajo še razni inštituti in parauniverzitetne organizacije. Ker sta za obvladovanje kriznih situacij, v kakršni se trenutno nahajamo, potrebna pamet in znanje, sodim, da je uspešno gospodarstvo, na katerem sloni celotna družba, prvenstveno pogojeno z naložbami v človeško znanje. Tega pa pri nas ni na pretek, o čemer pričajo podatki, da smo imeli leta 1990 od vseh zaposlenih samo 0,2 % strokovnjakov z doktoratom znanosti in 6,2 % ljudi z visoko izobrazbo (za primerjavo: v Nemčiji je bilo leta 1987 10,3 % ljudi z visoko izobrazbo). Stanje se v zadnjih letih izboljšuje. Leta 1991 je Univerza v Ljubljani promovirala 117 in letos v 11 mesecih 140 doktorjev znanosti.

Univerza je v preteklosti degenerirala v rahel skupek za sodelovanje malo sposobnih manjših enot, ki nikoli niso videle celote. Zato je še danes tako po strukturi kot po upravljanju v veliki meri dedič preteklosti. Ogromni intelektualni potencial Univerze v Ljubljani se posveča raziskavam, prenosu znanja, razvoju, svetovanju, edukaciji in socializaciji, vendar iz več razlogov ni dovolj angažiran. V mislih imam predvsem svetovalno vlogo, večjo prisotnost v kulturnem, gospodarskem in razvojnem prostoru.

Študijski programi so pogosto premalo problemsko orientirani oziroma niso dovolj realni. Mnoge predmete smo v preteklosti delili v manjše predmete, da se je na ta način upravičilo dodatno financiranje ali namestitev novega profesorja, včasih pa tudi iz potrebe po specializaciji. To je imelo za posledico porast števila izpitov in podaljševanje šolanja na dodiplomskem študiju. Današnji diplomiranci vedo sicer več kot tisti iz prejšnjih generacij, vendar obstaja dvom, ali so zato bolj kvalificirani za določena delovna mesta. Ali so se za časa študija naučili kreativno razmišljati in ali so sposobni za skupinsko delo v isti stroki ali skupaj z različnimi strokami? Tudi kvaliteta in način šolanja sta mnogokrat vprašljiva, ker velike skupine študentov silijo profesorje v predavanja, namesto da bi prišlo do bolj kvalitetnega dela v seminarjih z manjšimi skupinami študentov. Imamo prenapolnjene predavalnice in marsikje so eksperimentalne vaje postale podobne dehumaniziranemu tekočemu traku, ko se vrstijo izmene druga za drugo (primer: 56 skupin študentov v 2 laboratorijih v šolskem letu).

Število študentov na Univerzi v Ljubljani je v zadnjih desetih letih (1983–1992) naraslo od približno 19.000 na več kot 26.000 ali na 141 %. Vse to pri skoraj istih prostorskih zmogljivostih (ob deloma zgrajenem Biološkem središču, prizidku za arhitekturo, adaptiranih prostorih za Akademijo likovnih umetnosti in z drugimi manjšimi prostorskimi pridobitvami), s skoraj nespremenjenim številom profesorjev in asistentov in ob znatnem zaostajanju infrastrukture. Ob tem je treba

omeniti, da je število iskalcev zaposlitve s štiriletno srednješolsko izobrazbo v zadnjih treh letih naraslo za dvainpolkrat, na 18.000 v letu 1992.

Po drugi strani je učinkovitost študija, če jo merimo po tem, koliko v 1. letnik vpisanih študentov uspe diplomirati, pri nas v povprečju pod 30 %. Podatki za druge dežele, kjer obstaja selekcija ob vstopu na univerzo, kažejo drugačno sliko: v Angliji zaključijo študij na univerzi 93,8 %, na Japonskem 88,5 %, na Nizozemskem 87,2 % in v Nemčiji 82,7 % študentov. Če je v zadnjih desetih letih število vpisanih študentov na Univerzi v Ljubljani naraslo na 141 %, se je v istem obdobju število diplomirancev znižalo na višješolskem študiju na 85 % in na visokošolskem študiju na 92 %. Vzrokov za tako stanje je več in očitno tako ni več mogoče naprej. Ob tem moram poudariti, da v zadnjih letih pri financiranju Univerze v Ljubljani niso bile izpolnjene vse finančne obveznosti, nekatere postavke pa so bile pokrite le približno desetodstotno.

Avtonomija univerze naj bi v bodoče pomenila boljšo organiziranost, večjo učinkovitost, pragmatično usmerjeni profesorji naj bi zagotavljali neodvisnost ved, svobodo znanstvene misli, prostor za kritiko in nove razvojne poti. Ker so univerzitetni učitelji večinoma naravnani na individualno storilnost, kar še dodatno pospešuje večja specializacija strok, ki vodi v komunikacijski geto, je ustrezni sogovornik velikokrat na drugi fakulteti ali univerzi. Vse to otežuje komuniciranje in sodelovanje. Da se izognemo konfliktnim položajem, pride večkrat do izraza »težnja po nevmešavanju«, čeprav se prav v konfliktnih položajih kažejo sposobnost, pripravljenost in kultura sporazumevanja in sodelovanja.

Poleg navedenega mora biti sodobna univerza tudi v vedah in strokovno racionalna. Z ekspanzijo univerze in z zadostnim financiranjem država očitno ne more držati koraka. Tudi raziskovanje postaja vedno dražje, pri posameznih vedah prihaja do ozkih specializacij, priča smo centrifugalnemu razvoju posameznih strok do take mere, da je še znotraj samih ved težko določiti prioritete. Primeri po svetu kažejo, da niti stroga centralizacija niti velika avtonomija univerz nista zagotovilo za njihovo učinkovitost. Na univerzi nimamo objektivnih kazalcev uspešnosti celotnega procesa edukacije, med drugim tudi zaradi velikih razlik med članicami in njihovim načinom funkcioniranja. Tako bi na primer za osip morali točno opredeliti, ali je vzrok v slabo načrtovanem programu, v pedagoškem procesu, v slabi predizobrazbi, v previsokih zahtevah ali v kombinacijah navedenega.

Težnja, da bi čim več ljudi dobilo visoko izobrazbo, ni prehodni pojav, je posledica zahtev moderne sveta, vedno večjega poseganja kulture in znanosti v vsakdanjik. Nekateri primerjajo sodobne univerze z veliko »proizvodnjo«, katere ni več mogoče obvladovati z običajno, tradicionalno organiziranostjo. Nedvomno bo zaradi množičnega vpisa študentov omejitve rasti eden od odločujočih vidikov bodočega razvoja univerz. Sodim, da je tovrsten konflikt mogoče urejati le z novo kvaliteto.

Univerza potrebuje nov način odločanja, ker je preveč ravni, na katerih se razpravlja o odločitvah in se jih sprejema. Večkrat je to bolj neke vrste obred kot nuja. Avtonomije univerze ne moremo primerjati z nobeno drugo, ker ni podobnosti v upravljanju in izvajanju. To pomeni, da mora imeti univerza popolno svobodo pri izobraževanju in raziskavah ter pri izboru sodelavcev. Ni pa neodvisna po eni strani od države, ki daje denar, in v veliki meri od odjemalcev svojih storitev, to je od študentov in njihovih bodočih delodajalcev. Končni »produkt« je diplomiranec, a odgovornost posameznih članic za njegovo kakovost po ekonomskih merilih ne obstaja. Posameznik, diplomiranec, plača ceno svojega pomanjkljivega znanja in sposobnosti na trgu delovne sile. Medtem ko pride v gospodarstvu zaradi slabih storitev lahko tudi do stečaja, to ne velja za univerzo, ki ima določeno garancijo obstoja. Če že pride do nezadovoljstva zaradi slabe kakovosti diplomirancev ali

česa drugega, redko slišimo o konkretnih slabostih, kritika univerze je v glavnem posplošena. To seveda nima nobenega učinka, vodi kvečjemu v demotiviranost.

Kot nasprotje »množični« univerzi z velikim številom študentov bi lahko postavili elitno univerzo z majhnim številom izbranih študentov, podobno kot take univerze poznajo drugod. S tem bi dosegli, da bi imela le majhna skupina diplomirancev dostop do vodilnih položajev. Na osnovi logike selekcije na univerzi večina meni, da čim višjo formalno izobrazbo nekdo doseže, tem bolj je uspešen. Ta uspešnost ustreza samo izobraževalnim standardom, ne pa tudi uveljavitvi v življenju. Za slednje je nedvomno osnova kvalitetno znanje.

Druga možnost, ki jo razviti svet že pozna, je ustanavljanje visokih strokovnih šol. Morda bi kazalo pri nas za začetek ustanoviti take šole za tiste poklice, za katere sedaj nimamo ustreznih programov. Nove visoke strokovne šole bi se morale umestiti v smernice Evropske skupnosti iz leta 1988 zaradi možnosti njihovega priznavanja v Evropi. S tem v zvezi naj omenim še to, da podobno kot pri nas pride tudi v Italiji samo 30 % vpisanih v 1. letnik do diplome in zato so letos prvič uvedli tako imenovani laurea breve za študije, ki trajajo od 2 do 3 let.

Predvidoma od leta 1995 dalje bo selekcijo vpisa na univerzo opravila uspešno zaključena matura. To pomeni, da bi po novem zakonu o visokem šolstvu do takrat že morali ustanoviti določeno število visokih strokovnih šol. Zaradi manjšega vpisa na fakultete bi bil študij lahko bolj učinkovit, možno bi bilo delo z manjšimi skupinami študentov in tudi raziskovalno delo bi lažje vključili v izobraževalni proces. Da to ni nič novega, razodeva stara modrost, ki pravi: »Magister dum quaerit docet.« Univerza bo morala uvesti tudi sistem vrednostnih točk, ki se v Evropi že uveljavlja (ECTS, European Credit and Transfer System) in ki predstavlja medsebojno priznavanje univerz.

Ne glede na novo organiziranost univerz in visokih šol je nujna sanacija Univerze v Ljubljani. Upoštevač normative Unesca bi v tem trenutku Univerza v Ljubljani potrebovala približno 60.000 m² novih delovnih površin, to je prostore za predavalnice, laboratorije, kabinete in knjižnice. Povečati bi morali investicije v infrastrukturo, obnoviti zastarelo opremo, vzpostaviti učinkovito računalniško komunikacijsko omrežje in zgraditi študentske domove. Nedavna pridobitev novih ležišč za študente na Topniški ulici je hvale in posnemanja vredna. Knjižnice zaradi pomanjkanja denarja ne morejo nabavljati dovolj literature, zaradi prostorske stiske se zanemarjajo varnostni predpisi, vzdrževanje obstoječih stavb je minimalno. Univerza v Ljubljani bo vztrajala pri polnem financiranju vseh postavk, ki ji po normativih in standardih pripadajo in, ne nazadnje, na financiranju raziskovalnega dela. Intenziviranje raziskovalnega dela na univerzi je nujno. Ne gre samo za povečanje denarnih vložkov prek razpisov in projektov, ampak bi morala imeti Univerza v Ljubljani tudi dovolj lastnega denarja za svobodne, tematsko ne vnaprej dorečene programe.

Posebej moram omeniti podiplomski študij, ki se za zdaj ne financira celovito, in tudi multidisciplinarni podiplomski študij bi morali hitreje razvijati. V zvezi s podiplomskim študijem bi posebej poudaril sodelovanje s tujimi univerzami. Imamo 29 pogodb o medsebojnem sodelovanju, ki ne prinašajo samo koristne izmenjave, ampak tudi sodelovanje pri raziskovalnih projektih, ki so vključeni tudi v podiplomski študij. Za gostujoče profesorje je Univerza v Ljubljani kupila nekaj stanovanj iz lastnih sredstev. V okviru rednega programa Tempus je v ostri konkurenci odobrenih 33 projektov, v katerih so univerzitetni profesorji bodisi koordinatorji ali partnerji. Tudi to je kazalec kakovosti. Dobro sodelovanje z Univerzo v Mariboru bi morali okrepiti in razmisliti o skupnem nastopu pri določenih vedah na podiplomskem študiju. Ne nazadnje naj omenim nedavno ponovno vključitev Teološke fakultete med članice Univerze v Ljubljani kot tudi vključitev NUK-a. Prepričani smo, da bosta obe novi članici s svojim delovanjem bogatili poslanstvo univerze.

Iz vseh navedenih vzrokov je pomembno, da obstaja nacionalna in institucionalna politika, ki razume celovitost namena izobraževanja in raziskovalnega dela na univerzi. Spričo navedenega bi bilo smotrno, da se za financiranje vseh dejavnosti na univerzi zunaj nje oblikuje sklad, kamor bi se stekal denar tako, da ne bi obstajala neposredna finančna odvisnost od ustreznih ministrstev. Morali bi tudi čim prej ukiniti moratorij na vključevanje novih predmetov v učne programe, kadar gre za nove discipline, ki se drugod že uveljavljajo.

Če je cilj Republike Slovenije ustvariti družbo, primerljivo evropskemu načinu življenja, mora temu slediti tudi Univerza v Ljubljani s svojo kakovost. Tega se univerza zaveda, za svojo osnovno dejavnost in za premagovanje ovir, o katerih sem govoril, pa potrebuje tudi pomoč od zunaj. Naj za konec citiram Tacita, ki je zapisal: »Rara temporum felicitate, ubi sentire quae velis, et quae sentias dicere licet.« (»Tako redki so srečni časi, ko je mogoče, da mislimo, kar hočemo, in ko lahko rečemo, kar mislimo.«) Sodim, da je sedanji čas pravšen in upam, da bodo naše besede pri odgovornih odmevne, da bodo naletele na razumevanje in povzročile ukrepanje.

Na isti seji sta bila za častna doktorja Univerze v Ljubljani razglašena dr. Viktor Emil Frankl, psiholog in psihoterapevt, in sociolog dr. Thomas Luckmann.

V tem času je potekal tudi tridnevni delovni sestanek s svetovalno misijo Sveta Evrope, ki jo je vodil dr. Peter Fischer-Appelt. Udeležili so se ga predstavniki obeh slovenskih univerz ter Ministrstva za šolstvo in šport, pogovor pa je potekal o predlogu bodočega zakona o visokem šolstvu, ki ga je vlada pred tem posredovala v skupščinsko obravnavo. Obravnavali smo vse člene in jih v čim večji meri poskušali prilagoditi evropskim normam. Misija je podprla predlog bodočega zakona, ki naj bi se približeval evropskim modelom visokega šolstva, zlasti določitev novega statusa visokošolskih zavodov, po katerem naj bi univerzi spet dobili integrativno in osrednjo funkcijo.

15. decembra je Univerza v Ljubljani sklenila pogodbo z Univerzitetnim inštitutom informacijskih ved iz Maribora o sodelovanju v sistemu COBISS. Pogodba je med drugim vsebovala programsko podporo o informacijskih virih, za izdelavo bibliografije sodelavcev Univerze v Ljubljani in o izgradnji enotnega knjižničnega sistema.¹⁰

1993

Predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti akad. dr. France Bernik in sopodpisnika

rektorja Univerze v Ljubljani in Univerze v Mariboru (dr. Alojz Križman) smo na predsednika Vlade Republike Slovenije dr. Janeza Drnovška naslovili pismo, v katerem smo navedli sledeče:

Oglašamo se v zvezi z najnovjšim predlogom zakona o vladi, iz katerega je razvidna pametna skrčitev števila ministrstev in pretehtana združitve sorodnih ministrskih resorjev. Podpisani bi si dovolili samo pripombo k tistemu delu predloga, ki zadeva združitve ministrstev za trgovino, za znanost in tehnologijo in za planiranje. Menimo, da iz naziva novega ministrstva – ministrstvo za trgovino in razvoj – ni razvidna pomembna komponenta znanosti, brez katere si vsestranskega napredka naše družbe in države ne moremo zamisliti, niti ne njenega tesnejšega sodelovanja z Evropo. Morda bi kazalo celo razmisliti, v katero ministrstvo bi bilo najbolj primerno uvrstiti znanost oziroma raziskovalno dejavnost.

Vzemite, spoštovani gospod predsednik, našo pripombo na znanje in jo pretehtajte, saj Vam jo sporočamo v interesu stvari in z dobrim namenom.

5. marca se je minister za znanost in tehnologijo dr. Rado Bohinc na univerzi sestal s člani rektorjevega kolegija in dekani visokošolskih zavodov. Razprava je obsegala obravnavo izhodišč in usmeritev nacionalnega raziskovalnega programa, namenjena pa je bila tudi izčrpnemu izmenjavi mnenj in

stališč o razmerah raziskovalnega dela na Univerzi v Ljubljani.

6. aprila smo poslali protestno pismo Državnemu zboru, Državnemu svetu in vsem poslanskim skupinam v zvezi z zniževanjem javnih sredstev za raziskovalno dejavnost (podpisniki: akad. dr. Aleksander Bajt, predsednik Sveta za znanost in tehnologijo, akad. dr. Robert Blinc, podpredsednik SAZU, akad. dr. Miha Tišler, rektor Univerze v Ljubljani, dr. Alojz Križman, rektor Univerze v Mariboru, dr. Peter Glavič, državni svetnik, dr. Franc Vodopivec, državni svetnik, dr. Danilo Zavrtnik, direktor Instituta Jožef Stefan, in dr. Stane Pejovnik, direktor Kemijskega inštituta). V pismu so bili nanizani podatki o financiranju, ki so se realno že četrto leto zapored zniževali od 11,6 milijarde SIT (1989) na 8,4 milijarde SIT (predlog proračuna za leto 1992). Zaradi tega je bil dan predlog poslanskim skupinam Državnega zbora, da z amandmaji dosežejo povečanje proračuna za znanost in tehnologijo za skupno vsaj 620 milijonov SIT.

V zvezi s pripravo novega zakona o visokem šolstvu sem imel za potrebno, da univerzi v Ljubljani in Mariboru uskladita najpomembnejša stališča, ker je obstajala med njima razlika v organiziranosti. Novi zakon je predvideval, da bosta obe univerzi tudi v bodoče to urejali samostojno v okviru svojih statutov. Tudi stališče vlade je bilo, da ne bo posegala v avtonomijo univerz, razen pri financiranju. Če bi zakon predvideval pomembne organizacijske spremembe, kot na primer oblikovanje fakultet s podiplomskim študijem na eni strani in visokih šol brez podiplomskega študija na drugi strani, bi o tem morali temeljito razpravljati. Večje težave v tistem času sta predstavljali (ne)sistemizacija delovnih mest ter sprejetje delovnih normativov, kar je v pristojnosti vlade. Po zagotovilih slednje naj vlada ne bi posegala v avtonomijo univerze z izjemo financiranja.⁵

Ob sprejetju zakona pa so se pojavile določene težave, ki sem jih kot član Državnega sveta Republike Slovenije predstavil na seji in jih povzemam po zapisu v zborniku *Premisljimo Slovenijo dveh desetletij*.¹¹

Pred sprejetjem zakona o visokem šolstvu so potekale na fakultetah in univerzi številne razprave

in usklajevanja, mnoga mnenja, predlogi in pobude niso bili upoštevani. Državni zbor je sprejel zakon decembra leta 1993. Tik pred sprejetjem pa je prišlo do spremembe 60. člena, ki naj bi uzakonil, da je redni profesor na tem položaju lahko le do dopolnjenega 65. leta starosti.

Sprememba, ki jo je predlagala poslanka Irena Oman, bi pomenila očitno diskriminacijo univerzitetnih učiteljev, ker za druge nazive ta omejitve ni bila predvidena. Očitno je bila predlagana sprememba protiustavna in protizakonita. Če bi ta sprememba obveljala, bi se moralo na desetine profesorjev upokojiti, ne da bi dosegli polna leta zaposlitve in s tem polno pokojnino. Zaradi navedenega sem sprožil pobudo za spremembo omenjenega člena. Državni svet je pobudo sprejel in izglasoval 29. 11. 1993 odločilni veto ter Državnemu zboru predlagal, da o zakonu ponovno razpravlja. Tudi v javnosti so se pojavili protesti, v dnevnih časopisih so se pojavila mnenja uglednih profesorjev, med drugim dr. Vida Pečjaka in dr. Veljka Rusa. Prvi je celo objavil študijo in dokazoval, da je ustvarjalnost znanstvenikov tudi v pozni starosti še visoka. Kot pobudnik omenjene spremembe sem bil povabljen na sejo komisije Državnega zbora, ki ji je takrat predsedoval poslanec dr. Dimitrij Rupel, predsednik Odbora za kulturo, šolstvo in šport, in sem navzočim pojasnil nesprejemljivost te spremembe.

Ko je Državni zbor 7. 12. 1993 ponovno razpravljal o zakonu in poskušal spremeniti to neskladje, je bil med govorce najbolj vnet zagovornik za zgodnejše odhajanje rednih profesorjev z univerze dr. Jože Pučnik, verjetno zaradi svojih slabih izkušenj iz študentskih let in pozneje. V Državnem zboru sta se oblikovala dva amandmaja, ki ju poslanci niso sprejeli. Izoblikovalo se je mnenje, da je samo zaradi enega člena nesmiselno zrušiti celoten zakon. Državni zbor naj bi se obvezal, da bo takoj vložena novela zakona v zvezi s 60. členom. Poslanec dr. Dimitrij Rupel je 4. 1. 1994 vložil novelo za spremembo 60. člena zakona, vendar je Državni zbor na seji dne 25. 1. 1994 zavrnil predlagano novelo. Kot odgovor na tako nerazumevanje sta sledila zahtevi Državnega sveta (2. 2. 1994) in Pravne fakultete Univerze v Ljubljani za oceno ustavnosti. 17. februarja 1994 je Ustavno sodišče odločilo, da se

do sprejetja končne odločitve zadrži izvajanje tistega dela 60. člena zakona, ki govori o upokojevanju, 25. maja leta 1995 pa je dokončno razveljavilo 60. člen zakona. Sledile so še pobude za oceno ustavnosti tistih členov zakona, ki naj bi posegali v avtonomijo univerz, vendar je Ustavno sodišče te zavrnilo, potrdilo pa je nekaj manjših popravkov zakona. Ves postopek je pokazal, da je odločanje o majhnih spremembah nekega zakona zaradi togosti zakonskih predpisov in številnih stopenj odločanja neracionalno. Kaj je v novem zakonu o visokem šolstvu bistveno spremenjeno glede na prejšnji zakon? Univerze so avtonomne, same pripravljajo učne načrte, imajo svobodo raziskovanja, volijo v nazive, se notranje organizirajo in upravljajo, skrbijo za razvoj in kakovost študija in tistih, ki poučujejo. Univerze so postale pravne osebe, s tem se je prekinilo s preteklostjo, ko so bile fakultete pravne osebe, univerze pa le simbolične skupnosti. To naravnost je bilo najtežje premagati, še trši oreh je bil člen, ki navaja, da univerze razpolagajo

z državnim denarjem (poraba se tudi nadzoruje), z zunajproračunskim denarjem pa razpolagajo članice oziroma tisti, ki ga je pridobil. Navedeni so tudi pogoji za ustanavljanje zavodov, zasebnih univerz, uvajata se Nacionalni program visokega šolstva in Svet za visoko šolstvo.

Vlada Republike Slovenije je konec julija sprejela normative in standarde za opravljanje izobraževalne dejavnosti v višjem in visokem šolstvu. S tem je dala univerzama osnovo za delovna mesta, za obremenitve univerzitetnih profesorjev, asistentov in drugih sodelavcev, poleg tega pa je postavila normative za izvajanje študijskih programov in s tem povezanih materialnih stroškov.

Ker mi je proti koncu leta potekel mandat, je Znanstveno-pedagoški svet Univerze v Ljubljani sklenil, da kandidati za rektorja pošljejo svoj program do konca meseca avgusta 1993. Fakulteta za naravoslovje in tehnologijo je predlagala, da ponovno kandidiram za dveletno obdobje, v svojem programu pa sem navedel tole:

Ko sem ob prvi kandidaturi za rektorja Univerze v Ljubljani zapisal, da univerza lahko deluje celovito in učinkovito le v urejenem sistemu, sem pri tem mislil na dobro organiziranost, na učinkovitost avtonomne univerze, na popolno svobodo ustvarjanja, na neločljivo povezavo med izobraževanjem, raziskovanjem ali umetniškimi ustvarjanjem in na odprtost univerze.

Sodim, da povedanemu tudi danes ni kaj dodati. Univerze niso bile ustanovljene zato, da ustvarjajo finančni dobiček, ampak so kulturne ustanove kompetitivne družbe, ki vlaga tako v tehnologijo kot v kulturo. »Uporabnost« univerze oziroma posameznih ved je odvisna predvsem od kakovosti znanja, od zahtev družbe oziroma od tega, kakšno vlogo družba pripisuje univerzi pri vsesplošnem napredku. Za napredno družbo oziroma državo sta značilni visoka tehnologija in visoka razredna kultura. Ključni dejavnik so seveda investicije na vseh področjih in oblikah izobraževanja.

V kolikor bo začel veljati novi zakon o visokem šolstvu, bomo morali na univerzi v statutu uskladiti vrsto proceduralnih in drugih vprašanj, ki jih zakon ne navaja oziroma jih je namenoma prepustil univerzitetni avtonomiji, v skladu z magno karto evropskih univerz.

Univerza bo v bodoče v okviru Nacionalnega programa visokega šolstva opravljala koordinacijsko in integrativno vlogo. Organizirala bo izvajanje interdisciplinarnih programov in skrbela za načrtovanje razvoja, investicij, infrastrukture. Morala bo zagotavljati odličnost in učinkovitost. Članice univerze bodo morale, kolikor se jim bo to zdelo potrebno glede na sedanje stanje, uskladiti svojo organizacijsko strukturo tako, da bodo uspešno in povezujoče izvajale svoje programe na področju pedagoškega, znanstvenoraziskovalnega, umetniškega, razvojnega in drugega delovanja.

Kot je v osnutku zakona kot novost predviden nadzor kakovosti izobraževalnega, znanstvenoraziskovalnega, umetniškega in strokovnega dela, bodo članice univerze obvezane kvalitetno opravljati dela.

V okviru bodoče organiziranosti bo treba mnoge odločitve usklajevati. Imeli naj bi »multifasetno« univerzo s skupnimi cilji in veliko mero fakultetne avtonomije. Univerza bo morala nastopati enotno v pogovorih in pri pogajanjih z državnimi organi, oblikovala naj bi stališča glede kakovosti izobraževanja in vključevanja raziskovalnega dela v učni proces, skrbela naj bi za kognitivno tehnologijo in za učinkovito internacionalizacijo. Fakulteta mora biti odgovorna predvsem za modernizacijo pouka in učnih programov. Slednje je treba spreminjati v smislu prehajanja od ekstenzivnega na intenziven študij. Delo s študenti naj bi potekalo v manjših skupinah (kjer je to mogoče), spodbujali naj bi individualno delo študentov in s tem njihovo samoiniciativnost in ustvarjalnost.

Ne glede nato, v kolikšni meri se posamezne članice univerze ali oddelki vežejo na zunanje pogodbene stranke, morajo brezpogojno ohraniti kvaliteto izobraževalnega in znanstvenoraziskovalnega dela, druge aktivnosti ne smejo omejevati števila ur, namenjenih študentom.

Univerza v Ljubljani je uspešno uvedla prvi podiplomski interdisciplinarni študij iz ekologije. Interdisciplinarne podiplomske študije bomo morali na univerzi bolj razvijati, po potrebi tudi s pritegnitvijo uglednih tujih strokovnjakov.

Po večkratnih intervencijah na Ministrstvu za šolstvo in šport, naj se ustrezno uredi financiranje podiplomskega študija na univerzi, se je končno vendarle premaknilo. Z delom na sistematični ureditvi financiranja naj bi pričeli to jesen. Univerzi je uspelo tudi zagotoviti denar za individualno raziskovalno delo tistih profesorjev, ki nimajo financiranih raziskovalnih projektov s strani ministrstva za znanost in tehnologijo. Tudi v bodoče se bom zavzemal za tako minimalno podporo znanstvenoraziskovalnemu delu na univerzi. Denar iz rektorjevega sklada bomo namenili mlajšim univerzitetnim sodelavcem.

Kritično stanje glede števila asistentov se je sicer nekoliko izboljšalo s tem, da pomagajo pri pedagoškem delu mladi raziskovalci in da je tudi Ministrstvo za šolstvo in šport, že drugič zapored, pomagalo z razpisi novih mest mladih raziskovalcev. Zavzemali se bomo, da se bo to dogajalo tudi v bodoče. Kar zadeva obnovo univerzitetnega kadra, bi morali omogočiti čim večjemu številu kakovostnih mladih strokovnjakov, ki so trenutno na izpopolnjevanju v tujini, vključitev v sestav univerze.

V bodoče bi veljalo pri univerzi ustanoviti šolo za interdisciplinarne in mednarodne študije. Ta naj bi skrbela za interdisciplinarni študij na vseh pomembnih področjih in za povezavo z uglednimi tujimi znanstveniki in strokovnjaki. Šola naj bi skrbela tudi za poletne šole ali seminarje z mednarodno udeležbo. Sodim, da pri teh aktivnostih močno zaostajamo, hkrati pa je v inozemstvu za poletne šole pri nas veliko zanimanja.

Zaradi vedno večjega zanimanja mlajših za visokošolski študij in spričo omejenih prostorskih možnosti pri večini članic bi morali čim prej skupaj z Ministrstvom za šolstvo in šport poiskati še druge oblike izobraževanja (na primer študij na daljavo, odprta univerza). Očitno tudi ustanovitev nekaterih visokih strokovnih šol ne bo bistveno omilila prostorske stiske na univerzi.

Kar zadeva Računalniški center Univerze v Ljubljani in njegovo osrednjo vlogo pri ureditvi mreže, komunikacij in informatike, smo dosegli sporazum in razmejitev pristojnosti med ARNES-om, IZUM-om in Univerzo v Ljubljani. Možna je uporaba superračunalnikov v Sloveniji in na Dunaju. Izdelali smo tudi načrt razvoja informacijskih dejavnosti na univerzi za obdobje 1993/1994. Sprejel ga je Znanstveno-pedagoški svet univerze na svoji zadnji seji in načrt se postopoma uresničuje.

Pogoj za uspešno delovanje univerze je tudi usklajeno reševanje študentske problematike. Univerza sodeluje pri reševanju prošelj za bivanje v študentskih domovih tako, da pripravi razvrstitveni seznam po študijskem uspehu. Tudi Center za razvoj univerze opravlja uspešno

svetovalno vlogo za študente. Že drugo leto zapored se status študenta izkazuje s študentsko izkaznico, sedaj v nekoliko izpopolnjeni obliki, in to bodo članice univerze tudi v bodoče izdajale vpisanim študentom.

Novi zakon o visokem šolstvu zagotavlja vsakemu študentu, da se vpiše in izobražuje pod enakimi pogoji in dokonča študij pod pogoji, ki so veljali ob vpisu. Lahko bo tudi enkrat ponavljal letnik ali spremenil študijski program oziroma smer. Študent bo imel tudi pravico do vzporednega izobraževanja po interdisciplinarnem ali individualnem študijskem programu, možnost hitrejšega napredovanja ter pravico do najmanj trikratnega opravljanja izpita. Zaradi omenjenih novosti bodo morale članice univerze ustrezno regulativo urediti s pravilniki.

Dokončno bomo morali na univerzi urediti kreditni sistem. Univerzitetna komisija za vzgojno-izobraževalno delo bo predlog kreditnega sistema, upam, kmalu pripravila za razpravo na Znanstveno-pedagoškem svetu univerze. Kreditni sistem bi omogočal medsebojno priznavanje izpitov in študijskih programov ter prehodnost.

V bližnji bodočnosti bi veljalo ustanoviti na univerzi urad za študentske zadeve, ki bi pomagal študentom pri sprejemu v študentske domove, imel bi bazo podatkov o študentih, skrbel bi za tuje študente, imel naj bi svetovalno službo in bil povezan s študentskimi organizacijami.

Pogoj za potrjevanje kvalitete v mednarodni konkurenci je tudi sodelovanje pri skupnih mednarodnih projektih in izmenjava profesorjev in asistentov s tujimi univerzami. Univerza v Ljubljani ima podpisane številne pogodbe o sodelovanju s tujimi univerzami. Tudi v bodoče naj bi pri sklepanju novih pogodb upoštevali primere, ko ne bi šlo samo za individualno sodelovanje, ampak za tako, ki vključuje več skupin ali članic univerze. Zlasti bomo podpirali sodelovanje pri skupnih projektih. Tu so se posamezne skupine na univerzi že pokazale kot kakovosten partner evropskim univerzam, kar se med drugim kaže tudi v precejšnjem številu odobrenih programov v okviru TEMPUS-a.

V zvezi s finančnimi vprašanji univerze sodim, da bi moral v bodoče prorektor za finančne zadeve postopoma prevzeti tudi dolžnost načrtovanja razvojne strategije univerze. Na ta način bi lahko ustreznim ministrstvom oziroma vladi vsako leto pred pripravo proračuna Republike Slovenije predstavili ključne probleme zastoja normalnega delovanja univerze in prednostne naloge, ki narekujejo dodatne finančne vložke.

Financiranje infrastrukture na univerzi je še vedno kritično. Nenehno bo treba opozarjati ustrezna ministrstva na izredno zaostajanje. V letu 1993 je Ministrstvo za znanost in tehnologijo porabilo polovico denarja, namenjenega za nakup opreme, za odplačilo nabavljenih superračunalnikov.

Kar zadeva prostorski razvoj univerze, je bilo sicer nekaj manjših akcij, vendar do kakšnih večjih premikov ni prišlo. Investicije v Biološko središče so zakasnile, vendar, kot je videti, bo delna izselitev iz prostorov na Filozofski fakulteti uspešno rešena do jeseni. Univerza je zelo zainteresirana za čimprejšnji začetek gradnje zgradbe Narodne in univerzitetne knjižnice II.

Za zaključek naj zapišem staro resnico, da mora rektor skrbeti za ugled univerze in njeno uveljavljanje. Kot doslej se bom tudi v bodoče zavzemal za postopnost reševanja odprtih vprašanj, za dinamičnost in prilagodljivost. Ne nazadnje, poslanstvo univerze ni samo »vsota« strategij posameznih članic, ampak »nekaj« več!

Naj tudi za Univerzo v Ljubljani velja princip komplementarnosti, ki ga je zapisal Niels Bohr: »Contraria non contradictoria sed complementa sunt.«¹²

O povedanem je potekala razprava na razširjeni seji Znanstveno-pedagoškega sveta 20. septembra. Na njej je predstavil svoje videnje tudi drugi kandidat za rektorja, dr. Baldomir Zajc, ki se je med drugim tudi zavzemal za sodobno urejeno univerzo.

Na seji univerzitetnega sveta Univerze v Ljubljani 23. oktobra sem bil z javnim glasovanjem soglasno potrjen za rektorja v novem dveletnem mandatu. Za prorektorje so bili potrjeni dr. Boštjan Markič za področje vzgojno-izobraževalnega dela, akad. dr. Alojz Kralj za področje znanstveno-raziskovalnega dela, dr. Janez Žgajnar za področje študentskih zadev in dr. Jože Kušar za področje finančno-gospodarskih zadev. Ob izvolitvi sem povedal, da mi vnovična izvolitev pomeni še večjo odgovornost za razvoj univerze in da pričakujem pomoč posameznih članic pri pripravi novega statuta univerze, pri preoblikovanju študijskih programov in pri razvoju znanstvenoraziskovalnega dela. Zavzel sem se tudi za centralizacijo univerze.

30. marca je Univerza v Ljubljani podpisala *Pismo o nameri za ustanovitev visokošolskega središča na Slovenski obali*, ki je nastalo na pobudo skupnosti obalnih občin in bo tako tam dana priložnost mladim generacijam za doseg visoke izobrazbe.¹³

12. maja sem kot rektor Univerze v Ljubljani na povabilo avstrijskega podkanclerja dr. Erharda Buseka, avstrijskega zveznega ministra za znanost in raziskave, kot član slovenske delegacije na čelu z ministrom dr. Radom Bohincem obiskal Dunaj. Avstrijsko ministrstvo za znanost in raziskave je priredilo okroglo mizo o možnostih za širitev sodelovanja na področju znanosti in tehnologije. Na ravni ministrstev sta bila predvidena podpis posebnega dogovora ter ustanovitev skupne komisije obeh ministrstev. Beseda je tekla tudi o sodelovanju med slovenskimi in avstrijskimi univerzami, o možnosti izmenjave študentov in politiki stipendiranja ter o ustanovitvi predstavništva avstrijskega Süd-Ost Instituta v Ljubljani. Bili smo tudi gostje Avstrijske akademije znanosti in umetnosti

na njihovi letni skupščini, obiskali pa smo tudi Avstrijski raziskovalni center v Seibersdorfu.

Pred poslopjem Univerze v Ljubljani je 23. junija potekalo slavnostno odkritje kipa *Evropa*, ki je delo Franceta Kralja. Kip je bil do takrat razstavljen v Lamutovem salonu v Kostanjevici, mestu Ljubljana sta ga podarila kiparjev sin Zlat in Jasna Kralj, živeča v Švici. Ob odkritju je o delu kiparja Franceta Kralja spregovoril dr. Nace Šumi, nagovor pa sta imela tudi Jože Strgar, predsednik mestne skupščine, in prorektor dr. Jože Kušar v imenu Univerze v Ljubljani.¹⁴

Kot rektor Univerze v Ljubljani sem bil sopodpisnik spomenice znanstvenih in strokovnih združenj o alternativni »znanosti«, to je proti senzacionalizmu in neznanstvenemu obveščanju sredstev javnega obveščanja, proti nepreverjenim in nepreverljivim osnovam tako imenovane »alternativne« (mejne, dopolnilne, para-) znanosti. O številnih vprašanjih s tega področja je bil nato 23. junija posvet v dvorani Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

13. oktobra je potekala svečana otvoritev Biološkega središča, kamor so se že vselile nekatere katedre, v nedokončani trakt pa se bo vselil Inštitut za biologijo. Inštituti in katedre biologije so se preselili iz utesnjenih in neustreznih prostorov na Filozofski fakulteti in drugod v nove ustrezne laboratorije in učilnice, dokončanih je bilo 4.700 m² površin. V zgradbi s skupno površino 6.781 m² bo 72 laboratorijev, 5 predavalnic, računalniška učilnica, knjižnica in herbarij. Ob tej priliki sva prerezala trak rektor Univerze v Ljubljani in minister za šolstvo in šport dr. Slavko Gaber.¹⁵

4. novembra je veleposlanik Združenih držav Amerike v Sloveniji g. Allan Wendt v prostorih Pravne fakultete izročil 200 strokovnih knjig, ki jih je Univerzi v Ljubljani podarila Informativna agencija ZDA (USIA).

Novembra sem ob otvoritvi tedna znanosti in razvoja Slovenije v uvodnem govoru poudaril določene prednostne naloge in dejavnost Univerze v Ljubljani:

Ker je teden slovenske znanosti za razvoj namenjen predstavitvi prednostnih nalog slovenske znanstvenoraziskovalne sfere, mi dovolite, da povem nekaj misli, ki se navezujejo na dejavnost Univerze v Ljubljani.

Težave univerz na splošno danes niso samo v večji ali manjši stagnaciji zaradi premajhnih finančnih vložkov in nenehnega povečevanja števila študentov, ampak tudi v širšem smislu. Med drugim tudi v tem, da so sistem izobraževanja kot tudi drugi sistemi premalo odzivni na sodobne tokove in izzive in da se izgublja inovativna sposobnost. Soodvisnost med tehnološkim napredkom, inovacijo in razvojem izobraževanja je očitna, vendar je realnost bolj zapletena kot najboljši model.

Zato se lahko vprašamo, ali so učni programi pravišnji, ustrezni sodobnim zahtevam vrhunske znanosti in ali je izobraževanje zadovoljivo za tista področja, kjer pričakujemo od diplomantov, da bodo pomagali pri prenosu znanja in tehnologij.

Na Univerzi v Ljubljani bo letos diplomiralo več kot 2000 mladih, do konca leta pa bom promoviral več kot 180 novih doktorjev znanosti. Iz polletnega poročila Ministrstva za znanosti in tehnologijo sledi, da imamo v Sloveniji približno 3000 raziskovalcev na milijon prebivalcev, medtem ko je v razvitejših državah teh 5000. Podatek kaže na potencialne potrebe po novih visokokvalificiranih strokovnjakih, ni pa za zdaj jasnega odgovora in perspektive, ali bo mogoče doseči ugodne razmere za njihovo zaposlitev. Gospodarska rast in modernizacija gospodarstva sta predvsem vprašnji investicije v človeški kapital. Osnovna predpostavka je enostavna – »inteligentnejši« proizvodi in postopki potrebujejo več šolanih ljudi.

Ob trenutno 2000 nezaposlenih z visokošolsko izobrazbo in upoštevajoč stroške šolanja predstavlja to neizkoriščeno investicijo v znesku nekaj milijard tolarjev. Nezaposlena je v glavnem generacija od 25. do 30. leta, torej tista v najbolj ustvarjalnih letih življenja.

Prepričan sem, da bo v tednu, ki ima pomenljiv naslov Slovenska znanost za razvoj, Slovenija – vstop v razviti svet, izjemna priložnost za poglobljene razprave o vrsti sodobnih tehnologij, ki so za Slovenijo pomembne, nadalje o tem, katera področja naj prvenstveno pokrivamo v okviru nacionalnega programa, in, kar je za Univerzo v Ljubljani izjemno pomembno, kako naj se s svojim intelektualnim potencialom uvrsti v razvojno strategijo Slovenije in povezuje z univerzami v razvitih državah.

Strategija razvoja tehnološkega napredka države Slovenije ni enostavna spricho hitrega uvajanja novih znanj v svetu in menjave tehnologij.

Univerza v Ljubljani je po svojih raziskavah različno usmerjena. Po eni strani gre za vede, ki so pomembne za ohranjanje narodove identitete, za kopičenje in prenos znanja, po drugi strani pa obstajajo vede, ki so po svoji naravi in znanju neposredno vezane na razvojne in proizvodne programe. Sodim, da je v Sloveniji prvenstveno potrebna revitalizacija industrije, da bi lahko pozneje tudi sama vlagala denar v razvoj. Pa še nekaj – ob procesih lastninjenja ne bi smeli dopustiti, da tuja podjetja, če postanejo večinski lastnik, enostavno ukinejo razvojni sektor in ne dopuščajo nobenih lastnih raziskav.

Nihče nam ne bo pomagal, če sami ne bomo zmogli najti poti iz trenutnih zagat. Zato preidimo po opredelitvah strateških razvojnih področij, po sprejetju nacionalnega raziskovalnega programa in po opredelitvi ciljev Tehnološkega sklada do konkretnih dejanj. Univerza v Ljubljani se bo pa potrudila za kvalitetno vzgojo strokovnjakov.

Na koncu želim izreči svoje najboljše želje za uspešen potek tedna Slovenska znanost za razvoj in pričakujem obilico plodnih razprav in zaključkov.

Na seji univerzitetnega sveta Univerze v Ljubljani 13. decembra so ob koncu mandata dotodanji prorektorji poročali o svojem delu v letu 1993. Dr. Mirko Jurak, prorektor za znanstvenoraziskovalno delo, je med drugim poročal, da je bila najpomembnejša naloga oblikovanje stališč univerze do *Izhodišč in usmeritev nacionalnega raziskovalnega programa*, izoblikovali pa so tudi temeljna izhodišča in stališča do uvedbe novih podiplomskih študijskih programov, novih smeri in njihovega preimenovanja. Interdisciplinarni podiplomski študij varstva okolja je bil prvič izveden v študijskem letu 1992/1993, večina udeležencev je prišla iz prakse, iz podjetij, občinskih uprav in projektnih zavodov, po izobrazbi so bili to diplomanti agronomije, gozdarstva, arhitekture, gradbeništva, geodezije, urejanja krajine, strojništva in rudarstva.

Prorektor za izobraževalno področje, dr. Miroslav Kališnik, je povedal, da imamo za ocenjevanje uspešnosti raziskovalnega dela dokaj izdelane kriterije, kar pa ne velja za oceno pedagoškega dela, čeprav nekaj informacij izhaja iz anket študentov. Nadaljevati moramo prizadevanja za kvantitativno ovrednotenje študijskih programov po evropskem kreditnem točkovnem sistemu ECTS (European Community Course Credit Transfer System).

Prorektor za študentske zadeve dr. Janez Možina je navedel, da je bilo v letu 1993/1994 skupaj vpisanih na dodiplomskem in podiplomskem študiju 434 tujih študentov, od tega 28 na podiplomskem študiju. Uvedel je tudi tedenske sestanke s predstavniki študentske organizacije, na katerih so obravnavali njihove številne pobude in izmenjavali mnenja. Študenti so tudi sami organizirali poletno šolo, k sodelovanju so pritegnili poleg domačih še 12 profesorjev in raziskovalcev iz 10 držav.

Dr. Jože Kušar, prorektor za gospodarsko-financijske zadeve, se je dotaknil predvsem vprašanja plač, sistematizacije in financiranja univerze. S sodelovanjem Ministrstva za šolstvo in šport so bili doseženi ugodni količniki za plače za vse negospodarske dejavnosti, a kljub temu so se neodgovorno povišale plače za poslance, ministre, sodnike in tožilce. Pri pokrivanju stroškov je manjkalo predvsem denar za nabavo knjig in revij, amortizacija nepremičnin pa je znašala borih 8 % potreb. Izdelan je

bil začasni enotni cenik storitev in uslug članic Univerze v Ljubljani za cene pedagoških, raziskovalnih in strokovnih ur ter poenoteni ekvivalenti nadomestil za šolnine, habilitacije, magisterije in doktorate. V zvezi z izgubami v poslovanju Knafljevega doma na Dunaju je bil ustanovljen kuratorij Knafljeve ustanove, v katerem so bili poleg predstavnikov ministrstev tudi predstavniki Univerze v Ljubljani, pripravili pa naj bi se tudi predlogi projektov za prenovo doma. Glede prostorske problematike članic univerze je bilo ugotovljeno, da po minimalnih standardih Unesca primanjkuje približno 60.000 m² prostorov.¹⁶

6. decembra je potekal razgovor na Ministrstvu za znanost in tehnologijo o zidavi nove Univerzitetne knjižnice, za katero je univerza podpisala posebno izjavo. Minister dr. Rado Bohinc je povedal, da obstaja malo možnosti za gradnjo zaradi obremenitve državnega proračuna.

17. decembra sem se udeležil seje častnega odbora ob proslavi 120-letnice rojstva akad. dr. Josipa Plemlja in otvoritve spominske sobe na Bledu.

1994

Univerza v Ljubljani je izdala knjižico, v kateri sta na 76 straneh predstavljena zgodovina in razvoj slovenske univerze, v uvodu pa sem zapisal da se »Univerza v Ljubljani trudi ustvarjati klimo, ki predstavlja Ljubljano tudi kot pomembno univerzitetno središče v srednji Evropi«.

12. januarja sem sprejel delegacijo zasebne raziskovalne Univerze Johns Hopkins iz Baltimora v ZDA, v kateri so bili trije ugledni profesorji, ki so na seminarju na Fakulteti za strojništvo predstavili nekatere njihove laboratorije in govorili o sodelovanju med univerzo in industrijo.

8. februarja je umrl prorektor dr. Boštjan Markič, na Univerzi v Ljubljani zadolžen za vzgojno-izobraževalno delo. Na komemorativni seji 11. februarja sva o njegovem življenju in delu govorila rektor in dekan Fakultete za družbene vede, dr. Ivan Svetlik.

Obširno poročilo o uspešnem delovanju in načrtih Računalniškega centra Univerze v Ljubljani (RCU) je pripravil dr. Tone Vidmar. V njem se je

dotaknil operacij RCU, vrste komunikacij, poslovne informatike, študijske informatike, splošne informatike ter strategije razvoja.¹⁷

V Cankarjevem domu je potekal seminar, ki ga je v okviru regijskega sodelovanja v visokem šolstvu

organiziralo Ministrstvo za šolstvo in šport v sodelovanju z OECD in UNESCO-m. V otvoritvenem govoru sem nanizal sledeče misli:

Posledica intenzivne povezave visokega šolstva v Evropi in rezultat zunanjih pritiskov ter nižjih proračunskih sredstev so močno prisotni interesi in potrebe po oceni kakovosti (quality assessment) ter kontroli učenja in raziskovanja na institucijah visokega šolstva.

Pomembnost tega problema se kaže v dejstvu, da je več mednarodnih organizacij vključenih v različne projekte s podobnim ciljem: Svet Evrope v Strasbourgu in UNESCO, CEPES, OECD in CRE (Evropska rektorska konferenca).

V skladu z memorandumom o visokem šolstvu je delovna skupina Evropske skupnosti v Bruslju povabila povezovalno komisijo (Liaison Committee), da predstavi projekt, ki bo vključeval univerzitetni in neuniverzitetni sektor. CRE se je strinjala, da se pridruži temu projektu s posebnim poudarkom na preverjanju oziroma kontroli visokih šol. To pomeni strateško vpeljevanje kakovosti s strani univerzitetne administracije na vseh področjih učenja, raziskovanja in razvoja institucij visokega šolstva.

Akademsko preverjanje in pooblašcanje sta bila že vpeljana ali ju vpeljujejo v različnih državah v Evropi in seveda po svetu. Povedati moram, da so med vodilnimi državami v Evropi tudi nekatere manjše, kot na primer Nizozemska in Madžarska. CRE je tudi začela s poskusnim projektom, ki sta ga oblikovala profesorja van Vught in Westerheijden in ki ga je potrdil odbor CRE. Projekt bo trajal dve leti in bo imel pripravljeno obdobje, poskusno obdobje na nekaterih univerzah in zadnjo fazo, v kateri bodo pregledali delo na 10–12 univerzah v obdobju od septembra leta 1994 do septembra leta 1995.

Univerze v Goeteborgu, Oportu in Utrechtu so se že obvezale, da bodo naredile poskusno študijo »pilot case studies« in skupaj z vladami svojih držav finančno podprle program. Proces samovrednotenja bo dopolnjen z nizom zunanjih pregledov in obiskov.

Model CRE je pred kratkim v delavnici v Parizu predstavil profesor Frans van Vught, direktor Centra za študij visokega šolstva na Univerzi Twente in glavni svetovalec za CRE za to področje.

Prvi rezultati tega visokošolskega razvojnega programa bodo posredovani na generalni skupščini CRE v Budimpešti konec avgusta in v začetku septembra leta 1994.

Preden poskusim opisati nekatere pomembne vidike zagotavljanja kakovosti, natančnega pregleda, kontrole ali sodbe o kakovosti in standardih v visokem šolstvu oziroma kakršenkoli že je primeren izraz za te procese, se bom ozrl na dva koncepta, ki sta danes prisotna.

To sta ocena kakovosti (quality assessment) in preverjanje ali kontrola kakovosti (quality audit). Po mnenju nekaterih meja med obema ni dovolj jasno določena. Oceno kakovosti institucij visokega šolstva je začel francoski Centre National d'Evaluation, medtem ko je revizijo kakovosti vpeljala angleška skupina pri njihovem Svetu za kakovost visokega šolstva.

Pod izrazom quality assessment ali ocena kakovosti mislimo predvsem sistemsko preverjanje načinov, kako neka institucija visokega šolstva ali njena članica poskuša doseči svoje cilje, to je, kakšen je študij študentov in kako se pripravljajo za svoje bodoče delo v skupnem procesu učenja in raziskovanja in/ali kako določena institucija priskrbi svoje prostore in opremo za uresničitev tega procesa, to je z organizacijo dobre servisne službe, kot so na primer laboratorijsko delo, oprema, knjižnice, informatika ter vodenje.

Na drugi strani naj bi quality audit ali preverjanje kakovosti pomenil sistematično preverjanje in ocenjevanje, ali aktivnosti za kakovost ustrezajo načrtovanim dogovorom.

V obeh primerih imamo različne cilje: na eni strani kontroliramo tako imenovani »produkt«, to so študentje do diplome, ki naj bi bil rezultat učenja, raziskovanja in servisiranja s strani fakultete, po drugi strani pa ocenjujemo dejavnosti visokošolske institucije, njeno kakovost in način za kontrolo celotnega procesa.

Po mojem mnenju bi moral takšen seminar dati odgovor na nekatere dileme in bo, kot se po navadi dogaja, odprl mnoga nova vprašanja.

Dovolite mi, da začnem z glavno dilemo – kako uskladiti avtonomijo univerze z njenim financiranjem. V skladu z Magno Charta Universitatum evropskih univerz so univerze avtonomne oziroma bi vsaj morale biti. Če pravilno razumemo, to pomeni, da so najprej same odgovorne za kakovost izobraževalnega procesa in da kakovosti ne moremo nalagati od zunaj. Univerza mora zato razvijati rigorozen sistem samovrednotenja, ki bo pokrival vse vidike kakovosti s ciljem, da noben del ne pade pod zahtevano raven. To ne sme biti proces za samozaščito, temveč praksa za izboljšanje sistema.

Seveda mora obstajati tudi javna odgovornost v smislu optimalne porabe sredstev za zagotavljanje najkakovostnejšega učenja in raziskovanja, kar je mogoče zagotoviti le z ostrim izborom učiteljskega osebja. Univerza bi si morala prizadevati za dobre prostore in opremo in ne nazadnje za možnost, da priskrbi študentom primerna stanovanja za bivanje in da jih podpre v kulturnem in športnem udejstvovanju.

Univerza mora pokazati svojo kakovost tistim, ki jo plačujejo, to je vladi, davkoplačevalcem, delavcem, staršem – skratka vsej družbi. Vedeti moramo, da je za univerzo ali njene posamezne članice, potem ko dobijo pooblastilo, to obveznost in priznanje določenih standardov in kakovosti.

Poleg samovrednotenja, ki ni lahka naloga, je tudi zunanje vrednotenje, ki ga ne smemo jemati samo kot nekakšno vdiranje v avtonomijo univerze, saj je njegov namen pomagati pri rednem samovrednotenju, pri odkrivanju nekaterih problemov zunaj univerze in pri prizadevanju za mednarodno združljivost programov in študija.

Na koncu teh dolgotrajnih in delikatnih procesov obstaja še zadnja ocena, to je akreditacija univerze kot celote, ki omogoča univerzi vstop v družino najboljših univerz v Evropi in svetu. Že na samem začetku seminarja moramo ugotoviti, da zaradi različnih kultur in tradicij v Evropi visoko šolstvo v tem prostoru ne more biti enako in homogeno. Preveč je različnih vplivov na izobraževanje, ki izvirajo iz zakonodajnih razlik, financiranja, različnih poslanstev posameznih univerz, nacionalnih interesov, notranjih pravil in podobno.

Če odmislimo našete razlike, pa je nedvomno veliko skupnih točk in interesov, s katerimi se lahko strinjamo, saj bo kredibilnost univerze v prihodnosti vse bolj pomembna.

22. februarja je bila na seji univerzitetnega sveta živahna razprava o delegatskem sistemu na Univerzi v Ljubljani. Šlo je za predlog statutarnega sklepa, po katerem naj bi odpravili tripartitno odločanje. Tako naj bi pomagali premostiti vmesno obdobje do uveljavitve novega visokošolskega zakona. Študentski predstavniki so vztrajali, da bi odločanje večine ogrozilo njihove koristi, a je zalegel argument, da s tripartitnim sistemom odločanja univerza kot

zadnja ohranja relikv preživelega delegatskega sistema. Dosežen je bil kompromis, da bo sicer vedno odločala večina univerzitetnega sveta, a pri študentskih vprašanjih bo morala biti ob glasovanju navzoča tudi večina študentskih predstavnikov.

Univerzitetni svet je pozval članice Univerze v Ljubljani, da do 22. marca predlagajo kandidata za izpraznjeno mesto prorektorja za področje vzgojno-izobraževalnega dela. V roku so članice z

ustreznimi utemeljitvami poslale predloge za dr. Sašo Svetino (Medicinska fakulteta in Fakulteta za elektrotehniko in računalništvo), dr. Dragico Wedam Lukić (Pravna fakulteta), dr. Nika Toša (Fakulteta za družbene vede) in dr. Ivanko Brglez (Veterinarska fakulteta). Univerzitetni svet je pozval rektorja, da opravi razgovore s predlaganimi kandidati in z izborom seznaneni univerzitetni svet na naslednji seji. Univerzitetni svet je 16. maja imenoval prorektorico za področje vzgojno-izobraževalnega dela dr. Dragico Wedam Lukić.

V času od 20. do 23. aprila sem se udeležil 43. konference evropskih rektorjev (CRE), dan prej pa sem sodeloval kot član stalnega komiteja CRE pri oblikovanju bodočih aktivnosti CRE.

Konferenca je bila namenjena predvsem vprašanju avtonomije univerz in njihove institucionalne dediščine, optimizaciji finančnih virov in učinkovitemu upravljanju ter ohranjanju intelektualne dediščine.

6. maja sem kot rektor Univerze v Ljubljani skupaj z dr. Slavkom Gabrom, ministrom za šolstvo in šport, dr. Radom Bohincem, ministrom za znanost in tehnologijo, ter Dagmarjem Šusterjem, predsednikom Gospodarske zbornice Slovenije, podpisal pismo o nameri za ustanovitev Univerzitetne službe za inovacije v delovnem razmerju visokošolskih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev. Pismo o nameri vsebuje naslednja področja dela: varovanje vseh vrst intelektualnih dosežkov, trženje patentov in inovacij ter komuniciranje z interesi za raziskovalne storitve ter obveščanje članic o mednarodnih razpisih raziskav in štipendij. Podpisniki bodo zagotovili finančno pomoč, služba pa se bo ustanovila mesec dni po sprejemu zakona o inovacijah v delovnem razmerju.¹⁸

Maja sem bil sopodpisnik (39 podpisov) izjave ob peti obletnici *Majniške deklaracije*, ki je bila izhodišče za družbeno prenovo. V njej je bilo zapisano, kaj se je uresničilo, kaj še ni uresničeno in kako nadaljevati tam, kjer so bili cilji zaustavljeni.

Na povabilo dr. Agnarja Pytte, predsednika (rektorja) Case Western Reserve University v Clevelandu, sem v času od 22. do 25. maja obiskal imenovano univerzo. Pogovarjali smo se o tesnejšem sodelovanju obeh univerz, obiskal sem tudi

Cleveland State University na povabilo predsednice (rektorice) Claire van Ummersen. S to univerzo je imela Univerza v Ljubljani podpisano pogodbo že od leta 1992, vendar je akademsko sodelovanje precej zamrlo. Ameriška stran je zagotovila, da bodo poskusili vzpostaviti bolj aktivno sodelovanje. Na povabilo Slovensko-ameriške fundacije za dediščino (Slovenian American Heritage Foundation) sem se srečal s tamkajšnjo slovensko skupnostjo v mestnem kulturnem centru ter predaval o stanju vzgojno-izobraževalnega sistema na Univerzi v Ljubljani in o splošnem razvoju v Sloveniji. Posamezne fakultete oziroma šole sta obiskala tudi dr. Stane Pejovnik, takratni direktor Nacionalnega inštituta za kemijo, in dr. Marjan Senjur, nekdanji dekan Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani. Okvirno so bili določeni obiski nekaterih ameriških profesorjev pri članicah Univerze v Ljubljani.

7. junija sem se z rektorjem Univerze v Mariboru dr. Ludvikom Toplakom udeležil sprejema pri predsedniku slovenske vlade dr. Janezu Drnovšku, ki sva mu sva izročila predloge, oblikovane 6. junija na podlagi sklepov zadnje rektorske konference. Vsebina slednjih se je glasila:

Glede na spremenjene pravne, lastninske in politične odnose po predhodnem dogovoru na rektorski konferenci ter delovnih razgovorih univerz predlagava:

- da se v 30 dneh pooblasti enega ministra oziroma imenuje podpredsednika vlade, ki bo s polnimi pooblastili predsednika vlade obravnaval vprašanja univerz;
- da Vlada Republike Slovenije v 30 dneh pripravi osnutek zakona o financiranju univerze, upoštevajoč ustavna določila o avtonomiji univerze;
- da se zakonsko določene izhodiščne plače univerzitetnih učiteljev in voljenih funkcionarjev države v razponu izenačijo glede količnikov in glede vrednosti osnovne plače po količniku;
- da Vlada Republike Slovenije v roku 30 dni preuči in predlaga sistemske rešitve glede pravnega statusa, organizacije in financiranja študentskih domov, študentskega servisa, študentskih organizacij, študentskega športa in drugih občudijskih dejavnosti;

- da se v roku 30 dni uredi pravno vprašanje nasledstva premoženjskih in nepremoženjskih upravičenj nekdanje Univerzitetne konference ZSMS oziroma drugih organizacijskih enot ZSMS, povezanih z univerzo, v odnosu med LDS in študentsko organizacijo;
- da se pravni status univerzitetnih inštitutov preuči in sistemsko rešuje v kontekstu pravnega statusa univerze;
- da naj se zakon o fundacijah pospeši v proceduri, vključno s klavzulo o denacionalizacijskih upravičenjih nekdanjih fundacij, ter se s posebnimi zakoni uredi vprašanje drugih neprofitnih organizacij.

Predsednik vlade Republike Slovenije je 5. oktobra poslal odgovore na zapisane predloge. Med drugim je navedel, da je za koordinacijo sistemsko zadolžen predsednik odbora za javne zavode in da naj se obnovi nekdanja praksa rednih mesečnih sestankov obeh rektorjev in ministrstev za šolstvo in znanost s sodelavci. Vprašanje univerz naj se obravnava v okviru pooblastil omenjenih ministrstev, po potrebi pa tudi na ravni vlade. Razprava ob pripravi besedila odloka o preoblikovanju obeh univerz je pokazala, da je možno in potrebno nekatere bolj podrobne opredelitve urediti v tem aktu, predvsem vprašanja financiranja univerz iz več virov. Drugi pomembni akt, ki bo prispeval k reševanju teh vprašanj, je Nacionalni program visokega šolstva, ki bo stekel po Odloku o preoblikovanju univerz. Z novim zakonom o plačah so bile plače univerzitetnih učiteljev izboljšane. Tudi Ministrstvo za znanost in tehnologijo je dvignilo ceno raziskovalne ure povprečno za približno 19 %, ponovni dvig se predvideva v kratkem. Delovnopravni predpisi dopuščajo učiteljem na univerzah dodatno redno zaposlitev z delom na raziskovalnih projektih, ki jih plačuje država, do tretjine čez polni delovni čas. Izjemoma je omogočena raziskovalna zaposlitev profesorjev še čez mejo 1,33 redne zaposlitve, vendar z izplačilom v obliki avtorskega honorarja. V vladi so soglašali s predlogom, da se pravni status univerzitetnih inštitutov sistemsko rešuje v okviru univerze. Možnosti je več: inštituti so lahko ustanovljeni bodisi kot enote visokošolskih zavodov, kot samostojni zavodi v okviru univerze, lahko jih

ustanovi država na predlog univerze ali pa univerza ob soglasju ustanovitelja ustanovi samostojni inštitut oziroma zavod ali gospodarsko družbo. Pravno podlago za reševanje študentske problematike prinaša Zakon o študentski skupnosti, sprejet na junijemskem zasedanju Državnega zbora. V tem kontekstu naj se uredi tudi vprašanje nastavitvenih zmogljivosti za podiplomske študente. Zakon o skupnosti študentov vsebuje tudi podlago za razrešitev vprašanj nasledstva nekdanje Univerzitetne konference ZSMS. Njeno premoženje bo ugotovila posebna komisija. Predlog zakona o fundacijah je vlada že obravnavala ter ga posredovala Državnemu zboru v obravnavo in sprejem.¹⁹

Od 8. do 10. junija sem se na Dunaju na povabilo udeležil mednarodne konference z naslovom *Univerza in družba: mednarodne perspektive javne politike in institucionalne reforme*.

13. junija sem na univerzi sprejel rektorja Univerze Trstu, dr. Giacomu Borrusa, razgovori pa so potekali o sodelovanju obeh univerz, ki je bilo zadovoljivo. Predstavniki naše in tržaške Filozofske fakultete, ki so se pred tem sestali, so izrazili želje po dopolnilnem izobraževanju vzgojiteljev, učiteljev in profesorjev na slovenskih šolah in programih v Italiji, po nastavitvi univerzitetnega profesorja za slovenski jezik na Filozofski fakulteti tržaške univerze. Dogovorjeno je bilo tudi, da bosta oba dekana poiskala rešitve in konkretne oblike skupnega sodelovanja.²⁰

29. julija sva rektorja Univerz v Ljubljani in Mariboru z ministrom dr. Radom Bohincem slovesno podpisala pogodbo o financiranju raziskovalne dejavnosti na univerzah. Za oba rektorjeva sklada je ministrstvo namenilo 65 milijonov tolarjev, za 25 milijonov več kot v lanskem letu, od tega je prejela Univerza v Ljubljani 40 milijonov tolarjev. Ob tem sva oba rektorja pojasnila, da je bil lanski denar namenjen predvsem podpori pri podiplomskem študiju in nabavi osebne raziskovalne opreme univerzitetnih profesorjev, udeležbi na znanstvenih konferencah, stroškom v zvezi z objavami v tujih znanstvenih revijah in tako dalje.

Od 16. do 18. oktobra sem bil na delovnem obisku na Univerzi v Lódžu, s katero ima Univerza v Ljubljani pogodbo o sodelovanju. Z dekanom

Filozofske fakultete dr. Franetom Jermanom sva obiskala njihovo fakulteto in sklenila dogovor o poglobljenem sodelovanju in vzpostavitvi lektorata za slovenščino v Lódžu.

Na pobudo rektorja je bil na Univerzi v Ljubljani ustanovljen konzorcij, v katerem so direktorji slovenskih podjetij in iz tujine. Namen konzorcija je bil zagotoviti dodatna sredstva za delovanje Univerze v Ljubljani. Člani konzorcija so bili: Miloš Kovačič (Krka, Novo mesto), Ivan Nerad (SKB banka), Marko Voljč (Nova Ljubljanska banka), dr. Jože Duhovnik (Litostroj), Metod Dragonja (Lek), Živko Pregl (Mercator), Srečko Korber (Združenje bank Slovenije), dr. Karl B. Bonutti (častni konzul Republike Slovenije, Cleveland, ZDA), Phyllis Kaminski (Kaminsky Associates, International Consulting, Maryland, ZDA) in dr. Stane Bah (Windsor, Ontario, Kanada).

V času od 23. do 26. novembra sem se v Pisi udeležil evropske konference z delovnim naslovom *Univerza – soočanje z njenimi evropskimi odgovornostmi*. Univerza v Ljubljani je bila na to konferenco posebej povabljen med približno sto drugimi evropskimi univerzami. Ob koncu zasedanja je bila tudi svečanost ob 650-letnici Univerze v Pisi.

30. novembra sem z dr. Slavkom Gabrom, ministrom za šolstvo in šport, podpisal pogodbo o financiranju izgradnje univerzitetne računalniške mreže.

Leta 1994 je Univerza v Ljubljani praznovala 75 let neprekinjenega delovanja in ob tej priložnosti je izšel zbornik s številnimi prispevki o bogati zgodovini in opravljenem delu v letih od 1919 do 1994. V zborniku je opisan zgodovinski del s statističnimi podatki, za zadnjih pet let pa smo predstavili izjemno raziskovalno, razvojno, umetniško in publicistično dejavnost posameznih članic.²¹ Od ustanovitve in prvotnih pet fakultet je število članic naraslo na 14 fakultet, 3 akademije in 6 visokih in višjih šol. Število študentov se je od leta 1991, ko jih je bilo vpisanih 25.789, povečalo na 28.522 v letu 1993. V svojem prispevku sem poudaril, da sta Zakon o visokem šolstvu iz leta 1975 in uvažanje temeljnih organizacij združenega dela z nekritičnim prenosom na univerzo pomenila odpoved skupnim naporom in povezovalni vlogi univerze.

Znanstvenoraziskovalno delo je postalo manj pomembno v primerjavi s pedagoškimi obveznostmi, prišlo pa je tudi do zapiranja univerze navzven. V preteklih petdesetih letih je bilo preveč reorganizacij in od zunaj narekovanih reform. Po osamosvojitvi leta 1991 je prišlo do spremembe družbenega sistema in vrednot, prišlo je do preobrazbe Univerze v Ljubljani s poudarkom na integraciji in njeni povezovalni in usklajevalni vlogi, povečal se je tudi njen mednarodni ugled, na področju mednarodnega sodelovanja je bilo podpisanih več kot 40 pogodb, poleg tega se je univerza vključevala v mednarodne programe.

Od leta 1992 je imela univerza poseben rektorjev sklad in sklad za pokrivanje materialnih stroškov visokošolskih učiteljev za individualno raziskovalno delo. Poudaril sem, da mora univerza navajati študente na sodelovanje, integriranje različnosti in jih vzgajati v ustvarjalne strokovnjake. Vedno več bo interdisciplinarnih povezav. Univerza potrebuje skladen razvoj vseh ved, za kar moramo preseči morebitne prepreke, bodisi v zasebnih odnosih ali zunanjih vplivih.

Slavnostne seje univerzitetnega sveta Univerze v Ljubljani 2. decembra se je udeležil tudi predsednik vlade Republike Slovenije dr. Janez Drnovšek kot slavnostni govornik, ki je med drugim povedal, da je pred petinsedemdesetimi leti ustanovitev slovenske univerze bila mejnik, ko se je univerza uvrstila med najvišje znanstvene in pedagoške ustanove na svetu. Razvoj visokega šolstva je povezan z načrti za prihodnost, širok dostop do visokošolskega študija in njegova kakovost sta strateška pogoja za razvoj slovenske države. Vse večje izobraževalne ambicije in hitri razvoj novih znanstvenih področij postavljajo pred visoko šolstvo tudi zahteve po trdnih standardih kakovosti. Najbolj zanesljivo priznanje teh standardov je vsekakor odmevnost naših profesorjev in znanstvenikov v tujini, pa tudi uspešno vključevanje naših diplomantov v delo povsod po svetu. Brez ustvarjalnega dela na univerzi si ne moremo zamisliti smelih razvojnih načrtov Slovenije. Mnoge temeljne strokovne dileme, ki nam jih zastavlja sedanje obdobje, ne bi bilo mogoče razrešiti brez podpore strokovnjakov z univerze. Enotnosti in

povezanosti raziskovalnega in pedagoškega dela ne zahteva samo notranja logika znanosti, temveč tudi razvojna logika sodobnih družb.²²

Ob 75-letnici Univerze v Ljubljani je bila v Cankarjevem domu 3. decembra slavnostna

akademija, katere se je udeležil tudi predsednik Republike Slovenije Milan Kučan, kulturni program sta pripravili Akademija za glasbo in Akademija za gledališče, radio, film in televizijo s svojimi študenti. V slavnostnem govoru sem povedal tole:

Dovolite mi, da povem nekaj misli in dejstev mimo tega, kar je zbranega in napisanega v zborniku, ki je izšel ob tej priložnosti.

Aristotelove besede, da vsi ljudje po naravi želijo priti do znanja, so po več kot dveh tisočletjih postale pravica, zapisana v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah iz leta 1948. Navajam: »Vsakdo ima pravico do izobrazbe in višje šolanje mora biti na osnovi doseženih uspehov vsem enako dostopno. Izobrazba mora biti usmerjena k polnemu razvoju človekove osebnosti in utrjevanju spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin.« Temu ni kaj dodati.

Univerza se je rodila v Evropi, je del evropske kulture, Univerza v Ljubljani pa tudi del kulture slovenskega naroda. Poslanstvo evropskih univerz je z odpiranjem novih področij in odpravljanjem znanstvenih, kulturnih in geografskih pregrad leta 1987 dopolnila Magna Charta Universitatum, ki jo je podpisalo več kot 500 evropskih univerz.

Začetki visokošolskega študija na Slovenskem segajo v začetek 17. stoletja s študijem, ki je bil za takratne čase običajen. Spričo tega uvrščajo druge akademske ustanove Univerzo v Ljubljani med starejše evropske univerze ne glede na to, da sega njeno neprekinjeno delo le 75 let nazaj. Ustanovitve jezuitskega kolegija v začetku 17. stoletja v Ljubljani, ki je takrat štela le okoli 7.000 meščanov, in v mestih sosednjih pokrajin je verjetno posledica želje po utrjevanju takratne cesarske oblasti.

Tri stoletja so trajali napor in boj za slovensko univerzo s stalnim in popolnim študijem. V tem času so se menjavala obdobja delovanja in prekinitve študija bogoslovja, modroslovja, pravoslovja in medicine, deloma tudi naravoslovja.

Boj za slovensko univerzo je bil istočasno tudi boj za narodno samobitnost s sočasnim prehodom poučevanja v latinščini in nemščini k slovenščini. Leta 1849 je na interpelacijo v državnem zboru avstrijski minister za notranje zadeve in šolstvo (1848–1849) grof Franz Stadion rekel, da »se je ministrstvo prepričalo o koristi, da, o potrebi visoke šole [...] in je izprevidelo, da je Ljubljana za to posebno prikladno mesto«. Seveda se ni nič zgodilo, najverjetneje iz strahu pred naraščajočim širjenjem neodvisne slovenske razumniške misli. Že v tem času in pozneje smo imeli sposobne strokovnjake, številni Slovenci so bili profesorji na tujih univerzah, nekateri celo ugledni rektorji dunajske univerze.

Zahteva po popolni slovenski univerzi je bila z vso ostrino spet postavljena konec leta 1908 z manifestacijo v dvorani hotela Union. Šele konec leta 1918 je bila ustanovljena Vseučiliška komisija in Zakon o ustanovitvi Univerze v Ljubljani je izšel 1. 9. 1919. Univerza je s tem dobila 5 fakultet: teološko, filozofsko, pravoslovno, tehnično in medicinsko, obe slednji še nepopolni.

Prizadevanje za slovensko univerzo je sočasno izražalo veliko zavzetost za ustvarjalnost in kakovost dela. To dokazuje imenovanje prvih 18 univerzitetnih profesorjev, od katerih jih je bilo 13 že prej habilitiranih na uglednih evropskih univerzah. Pri njihovem imenovanju so bili upoštevani izjemno zahtevni kriteriji. To je pomenilo dobro izhodišče za začetek kakovostnega dela in za kasnejši izbor novih profesorjev.

Žalibog je bila v prvem desetletju neprekinjenega dela Univerza v Ljubljani vedno v negotovosti za svoj obstoj. Iz leta 1927 izvira resolucija, ki pravi, da je »ljubljska univerza za Slovence

veličasten simbol osvoboditve, priznanje njihove enakopravnosti ter narodne in kulturne individualnosti«, vendar je bilo potrebno univerzo poimenovati po kralju Aleksandru, da je niso ukinili.

Po letu 1945 so se kmalu pričele reorganizacije, najprej združitvev na tri dele, leta 1954 pa spet združitvev v eno univerzo. Istega leta je bil v takratni zvezni skupščini sprejet prvi povojni zakon o univerzah, kljub številnim pripombam univerz in brez soglasja in podpore s strani profesorjev. Za izvolitve je bila potrebna tudi moralnopolitična ocena. Po drugi svetovni vojni je več deset profesorjev zapustilo ali moralo zapustiti Univerzo v Ljubljani. Z zakonom o ureditvi visokega šolstva v Ljudski republiki Slovenije leta 1949 je bilo odločeno, da se Teološka fakulteta izloči iz sestava univerze in postane samostojna fakulteta. Položaj zunaj univerze in državno priznane fakultete je Teološka fakulteta izgubila junija leta 1952 na temelju dopisa Sveta za prosveto in kulturo pri vladi Ljudske republike Slovenije, njeni profesorji pa so izgubili status javnih uslužbencev.²¹

Na veliko negotovanja in nasprotovanja na univerzi je naletel predlog, da se znanstveno delo prenese na inštitute, na fakultetah naj bi ostalo predvsem pedagoško delo. K sreči se to ni moglo nikoli dosledno izvajati. Sledilo je še več zakonskih sprememb, ustanovljene so bile nove članice univerze. Znižani so bili tudi kriteriji za elekcije in reelekcije, študij je bil skrajšan, končno je bila univerza samo še skupnost članic. Spori med profesorji, oblastjo in drugimi dejavniki zunaj univerze so se večkrat zaostriili.

V samostojni in neodvisni Republiki Sloveniji se je spričo zavesti, da delamo na univerzi predvsem v korist slovenskega naroda, povečala samozavest in izboljšala kakovost pedagoškega in znanstvenoraziskovalnega dela, kar je mogoče razbrati tudi iz poročil članic univerze v zborniku ob 75-letnici.

Univerza je z novim Zakonom o visokem šolstvu spet dobila svojo avtonomijo, spet je postala pomembna njena povezovalna in usklajevalna vloga. V starih časih so bile univerzitetne avtonomije zelo velike, imele so celo sodne pravice.

Tudi v obdobju med obema vojnama je imela univerza veliko avtonomijo, po drugi svetovni vojni se je politika kmalu spotaknila ob njo, češ da s takratno stvarnostjo nima zveze in da je avtonomija značilna za zaostale dežele. Danes ima Univerza v Ljubljani institucionalno avtonomijo z akademsko svobodo izobraževanja in raziskovanja, sama izbira profesorje izključno z vidika njihove profesionalnosti.

Ob tem naj omenim, da 85 visokošolskih institucij, ki so bile ustanovljene do leta 1520 v srednji in zahodni Evropi, še vedno obstaja, od tega je 70 univerz. To jim je zagotovila avtonomija s posledično sposobnostjo prilagajanja situacijam, ne nazadnje obstaja tudi preprost razlog, da zanje ni boljše alternative, čeprav v novejšem času tudi druge institucije opravljajo del njenih dejavnosti.

Univerza – to smo ljudje, ljudje, ki ustvarjajo in delajo za napredek, ljudje, ki živijo za univerzo. Univerzitetni profesorji, pravijo, so tisti razumniki, ki so večinoma drugačnega mnenja. Za nekatere je to lahko moteče, a v zlahtnem primeru je to pozitivna vrednota, je bistvo napredka.

Težko delo prevzema sedaj srednja generacija. Ta daje univerzi nov pomen in odpira nova obzorja, kar pa ne pomeni, da nismo ničesar dolžni tistim, ki so odšli ali odhajajo. Spoštovani profesorji zaslužijo, da njihovo delo ocenimo po njihovih prispevkih vedam in univerzi in jim izkažemo primerno priznanje in zahvalo.

Spoštovani! Bodočnost pripada učeči se družbi – gre za neprekinjeno izobraževanje od otroštva do starosti. Izobraževanje je potreben pogoj za prilagajanje demokratične družbe novim zahtevam, zlasti v smislu inovativnosti in visoke kakovosti. Izobraževanje samo ni zadosten pogoj, ni dovolj imeti veliko znanja, znati ga je treba tudi uporabiti. Izobraževanje mora imeti evropsko dimenzijo,

kar pomeni, da moramo biti primerljivi po kakovosti in uporabiti najboljše izkušnje uglednih univerz po svetu. Ni pomembno, ali bomo imeli v bodoče evroprofesorje in evroštudente, ampak kako učinkovito bo lahko univerza opravljala svoje poslanstvo.

Naj zaključim s staro resnico, da pomeni napredek znanosti stalno popravljanje znanja. Resnica, čeprav relativna in začasna, ni afirmacija, ampak proces iskanja in je vedno tvegan proces z možnostjo zmote. Sicer pa je tudi svoboda tvegana, a smo Slovenci dokazali, da se zanjo spleča žrtvovati.

Zato naj bo Univerza v Ljubljani tudi v bodoče skupnost svobodnega duha, naj bo ustvarjalna in naj služi potrebam slovenskega naroda.

Drugi slavnostni govornik, predsednik Republike Slovenije Milan Kučan, je med drugim dejal, da naša prva univerza ni nastala po naključju, ampak smo jo Slovenci dobili po zaslugi boja slovenskih izobražencev, predvsem po zaslugi boja za nacionalni program. Naša najstarejša univerza je v vseh nemirnih časih svojega življenja dajala Sloveniji znanja in etične kriterije za poklicno delo, razpirala odlični svet akademske izobrazbe in svetovljanstva ter zavezala ravnanja tisočih svojih diplomantov v korist slovenskega narodnega občestva, resnice ter spoštovanja človekovega dostojanstva in njegovih pravic. Dotaknil se je tudi zgodovinskega razvoja ob nastajanju Univerze v Ljubljani. Med drugo svetovno so mnogi profesorji in študenti z življenjem plačali upor proti uničevanju Slovencev. V desetletjih po drugi svetovni vojni se je krepila univerzitetna demokracija, pred ideološkimi pritiski pa je večina razumnikov znala ubraniti poštenost in dostojanstvo znanstvenika, kajti univerza je zavezana resnici. Pri presoji petdesetih let potov slovenskega visokošolskega sistema in posebej ljubljanske univerze v drugi Jugoslaviji bo zgodovinska analiza zagotovo upoštevala, da so v okviru univerze v tem času nastale številne nove fakultete in visoke šole, da je univerza skušala slediti duhu in znamenjem časa industrijske in pozneje poindustrijske družbe, da so se možnosti univerzitetnega študija za mlade rodove razširile in demokratizirale. Po letu 1991 se je prvič zgodilo, da stojita druga ob drugi slovenska država in slovenska univerza v neposrednem dialogu, a s skupno odgovornostjo. Upravičeno zdaj veliko pričakujemo od današnje slavljenske – ljubljanske univerze – in drugih ustanov slovenskega

visokega šolstva. Ključno merilo za izobraževalno, raziskovalno in vzgojno delo na univerzi kot javni ustanovi in odlični sestavini civilne družbe naj bo, da bodo iz slovenske univerze v Ljubljani prihajali ljudje, ki bodo znali govoriti resnico in ki jo bodo tudi pripravljene govoriti.²²

Konec decembra sprejeti Odlok o preoblikovanju Univerze v Ljubljani je nekoliko spremenil njeno sestavo, ki je sledeča: 18 fakultet, 3 akademije in 4 visoke strokovne šole. Po tem odloku mora univerza najpozneje v 6 mesecih sprejeti nov statut in najpozneje v 3 mesecih po njegovi uveljavitvi oblikovati nove vodstvene organe. S tem naj bi bil celotni postopek uveljavljanja nove zakonodaje zaključen. Vendar ob tem še ni bil zaključen ustavni spor glede 60. člena Zakona o visokem šolstvu (upokojitve rednih profesorjev) in 56. člena, ki govori o možnosti izvolitve rednih profesorjev po zaostrenih merilih.

1995

Konec preteklega leta sem imenoval komisijo za pripravo novega statuta univerze glede na podlagi novega zakona o visokem šolstvu, statut smo morali sprejeti do konca meseca junija. Komisijo so sestavljali predsednik komisije dr. Janez Kranjc, glavna tajnica Marjeta Vilfan in prorektorica dr. Dragica Wedam Lukić. Pri pripravi statuta je pri členih, ki urejajo znanstvenoraziskovalno delo, sodeloval tudi prorektor akad. dr. Alojz Kralj. Na osnutek so dekani podali svoje pripombe, statutarna komisija pa je popravljeni osnutek statuta predložila univerzitetnemu znanstveno-pedagoškemu svetu v razpravo,

slednji pa je ugotovil, da je osnutek statuta ustrezen za nadaljnje delo. Statut s 338 členi je bil nato z nekaj amandmaji sprejet na seji univerzitetnega sveta.²³ Statut ima poleg podrobnega naštevanja notranje organiziranosti in dejavnosti univerze še nekatere značilnosti, kot na primer, da na univerzi ni dopustno delovanje političnih strank, da uniformirani pripadniki policije ali vojske ne smejo vstopiti v prostore univerze, da univerza objavlja razpise delovnih mest in ne več posamezne članice, da senat univerze voli redne profesorje in ne več fakultete. Pri vseh spremembah je bilo potrebno premagovati določene odpore, ker starega načina mišljenja ni bilo mogoče takoj spremeniti.

Od 13. do 15. januarja sem se kot stalni član komiteja CRE udeležil sestanka stalnega komiteja Evropske rektorske konference v Ženevi. Razprava, na podlagi katere so bili sprejeti zaključki, je med drugim potekala o preverjanju kakovosti, meduniverzitetnih povezavah, forumu univerze–industrija, seminarjih za vodstva univerz, dvoletnih konferencah, priporočilih zadnje generalne skupščine v Budimpešti in drugih aktivnostih CRE v prihodnosti v okviru programov Columbus (sodelovanje z

univerzami v Latinski Ameriki) in Copernicus (meduniverzitetno sodelovanje na področju ekologije) ter skupnih projektov CRE in Komisije za zvezo (sodelovanje zahod-vzhod, akademska mreža).²⁴

Britanski veleposlanik v Republiki Sloveniji g. Gordon MacKenzie Johnston je 23. januarja v zbornični dvorani univerze na posebni slovesnosti izročil Univerzi v Ljubljani in Univerzi v Mariboru kompletno dokumentacijo za predmet jeklenih konstrukcij, ki je rezultat večletnega projekta v sklopu programa COMETT Evropske unije. Izdelavo dokumentacije je omogočil britanski Know How Fund (KHF), ki je na prošnjo slovenskega Ministrstva za znanost in tehnologijo prevzel kritje celotnih stroškov priprave dokumentacije. Slednje bodo uporabljale Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo in Fakulteta za strojništvo Univerze v Ljubljani ter Fakulteta za gradbeništvo in Fakulteta za strojništvo Univerze v Mariboru.

Ob predlogu nove šolske zakonodaje sem 31. januarja s predsednikom SAZU, akad. dr. Francetom Bernikom, in rektorjem Univerze v Mariboru, dr. Ludvikom Toplakom, sopodpisal sledečo izjavo o vzgoji in izobraževanju:

Podpisani z vso zavzetostjo in odgovornostjo opozarjamo, da sta za razvoj slovenskega naroda in države šolski sistem in sistem vzgoje in izobraževanja na vseh stopnjah ena temeljnih ravni narodove prihodnosti in njegovega uveljavljanja v sodobnem demokratičnem in pluralnem svetu.

Šolski sistem in sistem vzgoje in izobraževanja na vseh stopnjah sta zapletena in zelo občutljiva sestava, ki sta že v naši preteklosti bistveno prispevala k temu, da smo se kot narod ohranili na tem civilizacijsko-kulturnem križišču Evrope. Visoka etičnost in temeljito znanje naših ljudi, ki so šli po svetu ali so živeli doma, sta vselej vzbujala občudovanje in spoštovanje.

Zaradi nenehnega napredovanja znanosti in tehnike ter zaradi velikih sprememb v družbenem razvoju in kulturi je vzgojo in izobraževanje nujno treba snovati in oblikovati tako, da sta v skladu z najbolj domišljenimi vsebinami ter oblikami šolanja. Šolski sistem mora omogočati in zagotavljati individualnost. Šolski sistem mora rodovom tudi omogočati in zagotavljati organizacijski pluralizem izobraževalnih poti od predšolskih ustanov do podiplomskega univerzitetnega študija (pluralnost državnega in zasebnega šolstva).

Poudarjamo, da je treba imeti za večje spremembe v šolskem sistemu dovolj časa za strokovni in javni premislek. K sodelovanju je treba pritegniti najširšo javnost, posebej še starše in vzgojitelje, znanstvenike in ustanove, ter tako pripraviti predloge in modele vzgoje in izobraževanja, ki bodo v skladu z razvojnimi tokovi in perspektivami, hkrati pa bodo ohranjali in razvijali dosežke in vrednote evropske in slovenske civilizacije in kulture, ki zgodovinsko izvirajo iz grško-rimske ter judovsko-krščanske kulture in razsvetljenstva.

Za tako pomembni razvojni projekt naroda je potrebno sodelovanje vseh znanstvenih in pedagoških ustanov, odgovornih institucij oblasti, staršev in vzgojiteljev ter drugih družbenih dejavnikov, da bi dosegli vsestransko pretehtano odločitev in največje možno soglasje.

Upravičeno pričakujemo, da bodo ožji interesi posameznikov, skupin in političnih strank dali prednost nacionalnim interesom.

V poročilu rektorja za leto 1994 sem se dotaknil kadrovske problematike, dodiplomskega in podiplomskega študija in njunega financiranja. Iz obširnega poročila povzgam najpomembnejše ugotovitve.²⁵

V letu 1994 je bilo na Univerzi v Ljubljani zaposlenih 1698 učiteljev, 771 sodelavcev, 14 znanstvenih sodelavcev, 633 stažistov, asistentov in mladih raziskovalcev ter 1872 drugih zaposlenih. Dosežen je bil sporazum med Univerzo v Ljubljani, Ministrstvom za zdravstvo in Ministrstvom za šolstvo in šport o zaposlitvi profesorjev in asistentov Medicinske fakultete, ki so istočasno zaposleni tudi v Kliničnem centru v Ljubljani.

V letu 1994 je začela Univerza v Ljubljani prvič objavljati razpise delovnih mest v obliki skupnega razpisa. Pokazalo se je, da so nekatere članice z volilnimi postopki v zaostanku, univerza pa bo vztrajala, da bodo izvedbeni postopki potekali v zakonsko določenih rokih. Pokazalo se je, da je pereče pomanjkanje asistentov, te težave se da deloma odpraviti z mladimi raziskovalci in asistenti stažisti.

Pereče je bilo tudi stanje Računalniškega centra Univerze v Ljubljani (RCU), ki deluje v okviru skupnih služb. Težave izvirajo iz nepopolnega financiranja, zastarele opreme, neustreznega vrednotenja dela, pa tudi sporov v hierarhičnih odnosih. Ministrstvo za šolstvo in šport namreč zahteva, da mora biti v podrobnosti znana in preverljiva uporaba računalniškega časa vseh uporabnikov. To je tudi stališče univerze, razmere naj bi se uredile v letu 1995. Pomemben dosežek pa je bila postavitev univerzitetne komunikacijske mreže METULJ.

Članice univerze so ugotovile, da sedanji sistem financiranja ne zagotavlja normalnega izvajanja pedagoškega procesa, kar velja predvsem za umetniške akademije, saj je vir njihovih prihodkov izključno Ministrstvo za šolstvo in šport. Univerza

se je v preteklosti že zavzemala – to je sedaj ponovila Biotehniška fakulteta – za nemoteno financiranje univerze in članic preko univerzitetnega sklada, v katerega naj bi se stekal denar iz proračuna. Razdrobljeno pristojnost ministrstev naj bi presegli tako, da bi financiranje univerze prevzelo eno samo ministrstvo. Sedaj priteka denar na univerzo od sedmih ministrstev. Pereče je financiranje diplomskih del in nabava tuje periodike. Nerešeno je tudi vprašanje podiplomskega študija, pri katerem naj bi sodelovali tudi gostujoči profesorji. Iz proračunskega denarja pride na Univerzi v Ljubljani na enega študenta približno 3.000 ameriških dolarjev, za primerjavo v Švici in na Danskem 10.000, v Angliji 8.000, v Nemčiji pa 5.000 ameriških dolarjev. Še ena primerjava: leta 1993 je Univerza v Ljubljani iz državnega proračuna dobila približno 12,8 milijarde tolarjev, denarna nadomestila za brezposelne so v istem letu znašala 16,8 milijarde tolarjev.

Izjemno slaba je opremljenost posameznih raziskovalnih skupin na univerzi, večina opreme je tudi zastarela. Ministrstvo za šolstvo in šport namenja za amortizacijo opreme večinoma manj kot 10 % potrebnega denarja.

Posebno težavo predstavljata obnova stavb in prostorska stiska zaradi stalnega naraščanja števila študentov. Zaradi pomanjkanja ustreznih predavalnic potekajo nekatera predavanja v kinodvoranah ali v dvoranah občinskih skupščin. Tudi higienske in varnostne razmere so marsikje nemogoče, na kar opozarja sanitarna inšpekcija. Nerešeni so dograditev Biološkega središča in številni drugi prostorski problemi. Po normativih Unesca bi Univerza v Ljubljani že leta 1992 potrebovala dodatnih 60.000 m² prostorov za študente in profesorje.

Univerza v Ljubljani je bila prva »vzhodnoevropska« univerza, ki je postala članica Utrechtske mreže univerz, skupaj 23 evropskih univerz.

Aktivnosti mreže pokrivajo širok spekter internacionalizacije visokega šolstva na področjih študentske mobilnosti, izmenjave akademskega osebja, internacionalizacije študijskih programov, izdelave skupnih programov, skupnih doktorskih programov in poletnih šol.²⁶

Na tiskovni konferenci 5. julija sem skupaj z glavnim urednikom dr. Antonom Ramovšem predstavil četrto knjigo biografij in bibliografij univerzitetnih učiteljev, znanstvenih delavcev in sodelavcev Univerze v Ljubljani za obdobje od leta 1977 do vključno 1986. V dveh knjigah je zajetih v prvi 32.000 bibliografskih enot, v drugi pa približno 31.000 bibliografskih enot.

Jeseni so potekale priprave in volitve novega rektorja Univerze v Ljubljani. Kandidati, ki so jih predlagale posamezne članice, so se s svojimi programi predstavili javnosti 15. septembra, in sicer: dr. Dušan Keber z Medicinske fakultete, akad. dr. Alojz Kralj s Fakultete za elektrotehniko in računalništvo, dr. Alenka Šelih s Pravne fakultete in dr. Niko Toš s Fakultete za družbene vede. Senat Univerze v Ljubljani je na svoji seji 25. septembra izvolil novega rektorja, ki je postal akad. dr. Alojz Kralj.

Novoizvoljenemu rektorju sem 9. oktobra ob navzočnosti številnih častnih gostov predal rektorske časti in dolžnosti z naslednjimi besedami:

Svečani prevzem rektorskih časti na Univerzi v Ljubljani je priložnost za izmenjavo misli in pogledov rektorja, ki odhaja, in rektorja, ki prevzema mesto prvega med enakimi na univerzi. Želel bi spregovoriti o nekaterih vprašanjih, za katera menim, da so najbolj izpostavljena ob začetku uveljavljanja delovanja univerze v novih sistemskih okvirih.

Kot prvi izvoljeni rektor Univerze v Ljubljani v samostojni Republiki Sloveniji sem sodeloval pri pripravi in kasnejšem udejanjanju vrste sistemskih sprememb. Novi zakon o visokem šolstvu je odpravil načelo, da je univerza samo skupnost neodvisnih članic. Ta, do nedavnega slaba povezanost z univerzo je imela vrsto šibkih strani, predvsem pa sta manjkali tista učinkovitost in integriteta univerze, ki jo pozna razviti svet. Z Odlokom o preoblikovanju Univerze v Ljubljani je nastalo iz bivše FNT in FAGG šest novih fakultet. Visoka šola za notranje zadeve je prešla pod Ministrstvo za notranje zadeve, Višja tehniška varnostna šola se je vključila v Fakulteto za kemijo in kemijsko tehnologijo, ponovno je bila vključena Teološka fakulteta. Univerza v Ljubljani šteje sedaj 25 članic.

Sprejeli smo nov statut, po uveljavitvi zakona o razmerjih plač smo sprejeli pravilnik o napredovanju na delovnem mestu, za vse pedagoške delavce so bile izdane nove pogodbe o delovnem razmerju in pogodbe o plačah. Pregledali in potrdili smo tudi vse učne načrte, kar je poleg prej omenjenega osnova za pripravo nacionalnega programa.

Univerza in njene članice so z novim zakonom o visokem šolstvu dobile večjo avtonomijo, vendar ta še ni tako velika, kot bi si jo želeli in kot jo nekateri pričakujejo. Omenil bi, da pri nastajanju zakonskih in drugih aktov Univerza v Ljubljani ni stala ob strani, ampak se je aktivno vključevala v razprave, dajala dopolnilne in spreminjevalne predloge, vendar mnogi njeni predlogi in amandmaji niso bili upoštevani. Glede nekaterih členov zakona o visokem šolstvu je bil celo sprožen postopek za oceno ustavnosti na ustavnem sodišču. Zaenkrat smo dočakali le eno odločitev ustavnega sodišča, tisto, ki zadeva starostno dobo za upokožitev. Tudi pri pripravi statuta univerze niso bile upoštevane nekatere, sicer legitimne zahteve članic, ker so v nasprotju z veljavnimi zakonskimi določili. Tudi v tem primeru je šla pobuda članice na ustavno sodišče.

Ob vsem navedenem bo potrebno še marsikaj postoriti pri postopni in preudarni notranji integraciji. Univerza je lahko močan subjekt v družbi, če je integrirana in kot taka sposobna določiti in uveljavljati svojo strategijo, če je pobudnik, ne pa pasivni opazovalec. Univerze po svetu imajo določene težave in Univerza v Ljubljani seveda ni izjema. Pesimisti označujejo tako stanje kot krizo

univerz, vendar so nekatera pereča vprašanja stalno prisotna, tako da gre pri vsem tem bolj za izzive in prilagajanje univerze sodobni družbi. Predvsem so v ospredju vprašanja financiranja, ki jih zaradi hitro naraščajočih potreb marsikatera država ne more več dohitevati, tu so še identitetna vprašanja – množična univerza proti elitni univerzi –, potem vsebinska vprašanja, ki posegajo v razmerje splošnih in specialnih znanj, ter končno razkorak med ponudbo akademsko izobraženih ljudi in povpraševanjem po njih.

Od Univerze v Ljubljani ni mogoče pričakovati visoke kakovosti, primerljive z mednarodnimi standardi, če ne bo dovolj podprto, od kogar koli, njeno delovanje, če ne bo sodobne raziskovalne opreme in zadovoljive stimulacije zaposlenih na univerzi.

Univerza v Ljubljani in njene članice so sedaj na veliki preizkušnji, ki bo pokazala, ali so sposobne – kar bi seveda morale biti – uveljavljati dano avtonomijo na vseh ravneh. Gre predvsem za to, da bodo morala pri toliki raznolikosti ved in hotenj veljati načela enakosti, ne glede na zgodovinsko pogojeni razvoj univerze in s tem nastalo »asimetrijo«¹ glede na določene skupine ved, ne glede na številčno zastopanost v senatu ali v posameznih komisijah. Odločanje naj bo v okviru dialoga in sporazumevanja, na ravni akademskih odnosov, brez preglasovanja. Sodim, da oblastniško vedenje na katerikoli ravni ne sodi na univerzo. Ta je najštevilčnejša skupnost razumnikov, za katere vemo, da se od nekdanj soočajo z različnimi pogledi. V stari Grčiji so izmenjavali različne poglede peripatetiki, pozneje sta obstajala disput in diskurz, danes pričakujemo dialog, ki bi moral biti na univerzi ne samo dialog pametnih, ampak tudi modrih.

To omenjam tudi zato, ker univerza še ni začela uveljavljati posloводства po novem, a so se že oglasili posamezniki, ki trdijo, da univerza kot pravna oseba sploh ne bo mogla poslovati. Verjetno to ni po godu tistim, ki ne želijo integrirane univerze, četudi Zakon o visokem šolstvu popolnoma razmejuje tisti del dohodkov, s katerim članice popolnoma samostojno razpolagajo. Tisti, ki jim ni všeč večja razvidnost in nadzor delovanja univerze, razlagajo, kako je univerza centralizirana, da ima rektor preveč moči in podobno. Brez dvoma mora imeti rektor dober pregled nad delovanjem univerze, ker je za to odgovoren.

Sodim, da smo se v preteklem obdobju premalo posvečali odnosom študent-profesor in študent-članica univerze. Res je, da so bila v ospredju številna druga, predvsem sistemska vprašanja. Nenehno so seveda odprta vprašanja posodabljanja študijskih programov, odpiranje možnosti prehodov na druge programe in izbire predmetov iz drugih študijskih programov. Ko se je letos prvič izvajal skupni vpis obeh slovenskih univerz v prvi letnik, je bilo precej pripomb in pritožb. Navkljub vsemu smo na rektorski konferenci obeh univerz lahko ugotovili, da je bil ta prvič tako vodeni vpis dokaj uspešen, vse pomanjkljivosti pa naj bi odpravili prihodnje leto. Čeprav je bila matura prvi korak k poenostavljanju vpisnih pogojev, ki so bili zelo različni, bi kazalo v bodoče razmisliti, kaj storiti, da ne bi mladim in ukaželnim zapirali vrat do zelenega znanja.

Ne nazadnje moram omeniti, da ima Univerza v Ljubljani dokaj ugledno mesto v družbi univerz z dolgo tradicijo. To se kaže pri vključevanju v mednarodne raziskovalne programe, pri dodeljevanju štipendij, pri uspešnem izvajanju dvostranskih pogodb, pri izmenjavi profesorjev in študentov. Z velikim zadovoljstvom lahko sporočim, da sem v času svojega mandata promoviral 650 doktorjev znanosti, kar kaže na ogromen umski potencial, za katerega iskreno upam, da mu ne bo treba dolgo čakati na zaposlitev ali jo iskati v tujini. Globoko sem prepričan, da take ljudi potrebujemo, če nočemo, da bi Slovenija zaostajala v razvoju.

Inauguracija novega rektorja je razumljivo spremljana z najboljšimi željami za bodočnost univerze. Beseda inauguracija je povezana z avgurji, ki so včasih, v starem Rimu, napovedovali srečno

bodočnost. Novoizvoljenemu rektorju in univerzi danes napoveduje usodo več avgurjev. Prvi je nedvomno rektor, ki želi članicam in posameznikom vse najboljše, je pa glede števila sestercev odvisen od višjih avgurjev in nadavgurjev, ki so na ministrstvih in v parlamentu. Želim, da bi bili slednji do univerze bolj širokogrudni, ne glede na to pa gre zahvala obema ministroma dr. Slavku Gabru in dr. Radu Bohincu za naklonjenost univerzi v mejah njunih možnosti.

Končno naj omenim, da smo z Univerzo v Mariboru uspešno usklajevali številne poglede in skupne nastope, za kar gre zasluga prejšnjemu rektorju dr. Alojzu Križmanu in sedanjemu rektorju dr. Ludviku Toplaku.

Posebej se želim zahvaliti vsem, s katerimi sem v preteklem obdobju sodeloval ali pa so mi pomagali pri opravljanju funkcije. V prvi vrsti so to prorektorji, katerim gre iskrena hvala za požrtvovalno opravljeno delo, potem so tu dekanje in dekani, člani komisij in skupne službe na rektoratu na čelu z glavno tajnico gospo Marjeto Vilfan. Ne nazadnje naj ponovim staro misel, da univerza ne more biti boljša, kot so njene članice in profesorji. Zato gre zahvala vsem, ki so s svojim delom in objavami doma in v tujini prispevali k ugledu Univerze v Ljubljani. Enako velja tudi za študente in njihove predstavnike, ki so prispevali svoj delež pri urejanju odnosov na univerzi.

Spoštovani gospod rektor, profesor dr. Alojz Kralj!

Ko Ti izročam rektorske insignije Univerze v Ljubljani in s tem prenašam nate častne in z njimi povezane pomembne delovne naloge in odgovornosti, želim posebej poudariti, da rektorska veriga simbolizira tradicijo univerze, njeno povezanost in vraščenost v slovensko družbo kot eno temeljnih sestavin njenega družbenega razvoja, krepitev nacionalne zavesti in samostojnosti slovenskega naroda.

Zato Te prosim, da ob prevzemu rektorske verige obljubiš, da jo boš nosil v znamenju prizadevanj za ugled Univerze v Ljubljani, za napredek znanosti in kulture slovenskega naroda ter za utrjevanje samobitnosti slovenskega naroda. Istočasno naj Ti bo v oporo pri premagovanju težav, ko boš opravljal naloge rektorja. Naj te spominja, da je bila pot, ki je pred Teboj, utrjena z napori in veseljem, z razočaranji in uspehi Tvojih številnih predhodnikov.

V zahvalnih besedah se je novi rektor dotaknil nekaterih perečih vprašanj o poslanstvu in spreminjanju univerze.²⁷ Širša družbena skupnost, nadstrankarstvo, mednarodna odličnost znanstveno-pedagoškega delovanja in razvoj znanosti ter umetnosti naj bi predstavljali skupaj s konkurenčnostjo in najširšo univerzalnostjo osnovna vodila delovanja, univerzo naj bi odlikovala odprtost in sodelovanje z najboljšimi univerzami.

In še ...

Poleg vsega naštetega ni manjkalo tudi drugih, številnih dogodkov in obiskov na univerzi. Veliko je bilo, ne samo vljudnostnih, obiskov veleposlanikov različnih držav, predstavnikov različnih združenj in ustanov ter študentske organizacije. Univerza v

Ljubljani je podpisala številne pogodbe o sodelovanju s tujimi univerzami, pri čemer je pomembno to, da so prišle pobude z njihove strani, kar lahko razumemo kot določeno zaupanje v ustreznost kakovost delovanja slovenske univerze.

Prvenstvena cilja univerze v samostojni Sloveniji sta bili njena revitalizacija in približevanje delovanja sodobnim evropskim univerzam. Avtonomija univerze pa je kreativna nepokorščina.

Fakultete morajo imeti tisto avtonomijo, brez katere ni mogoče izvajati ustreznega pedagoškega in raziskovalnega procesa. Zato je za izboljšanje razmer nemajhna odgovornost tudi pri posameznikih, profesorjih. Visokošolske ustanove so namreč polne solistov, ker so profesorji profesionalci, specialisti in izvedenci na področju znanja in izkušenj. Stalnica razgovorov, pritožb, pojasnjevanja in težav na

univerzi so bila vprašanja finančne narave in kdo bo s »svojimi« financami upravljal, razdeljeval, nagrajeval in tako dalje pred sprejetjem in ob sprejetju novega Zakona o visokem šolstvu, o katerem so trajale priprave in razprave več kot tri leta. Univerza je namreč z zakonom leta 1975 izgubila povezovalno vlogo, poskušali so čim bolj izničiti univerzitetno tradicijo. Finančno vprašanje se je pojavilo tudi v zvezi s Knafljevo ustanovo na Dunaju, o obnovi stavbe in o kuratorju. Vsak teden se je sestajal kolegij rektorja, to je vsi prorektorji, glavna tajnica, pomočniki glavne tajnice in po potrebi še drugi. Občasno sem sklical kolegij dekanov posameznih članic, katerega namen je bil le posvetovalni in z namenom, da smo slišali njihova mnenja o določenih problemih, s tem pa smo obšli daljše polemične razprave na sejah senata univerze. Prišlo je tudi do neformalne pobude – ki pa je ostala samo v razgovorih z nekaterimi akterji, da bi se Univerza v Ljubljani razdelila, nastala naj bi nova Tehnična univerza z naravoslovnimi in tehničnimi programi.

Vsako leto so v začetku meseca decembra v tednu univerze po tradiciji potekale slavnostne seje s podelitvijo nazivov častni doktor in zaslužni profesor, izročitvijo svečanih listin ali razglasitvijo novih rednih profesorjev.

Mnoga pereča vprašanja smo usklajevali na sejah Sveta za visoko šolstvo, katerega je ustanovila Vlada Republike Slovenije leta 1993 in v katerega sem bil imenovan po položaju.

Na mojo pobudo je leta 1992 pričel delovati Univerzitetni forum, na katerem so se vrstila številna predavanja domačih in tujih znanstvenikov in strokovnjakov o različnih vidikih aktualnih vprašanj, v bistvu je šlo za obnovo delovanja svobodne katedre.

Vsako leto je Univerza v Ljubljani podeljevala Prešernove nagrade za najboljše študente, ki so jih predlagale posamezne članice. Univerza je tudi podeljevala štipendije iz sklada dr. Franca Munde.

Slovenski znanstveniki, delujoči na tujih univerzah, večinoma v ZDA, so poslali dopis, naslovljen na rektorja in predsednike univerzitetnega sveta obeh slovenskih univerz, ministroma za znanost in tehnologijo ter za šolstvo in šport, v vednost pa vsem dekanom fakultet, SAZU, študentskima organizacijama obeh univerz, Državnemu zboru in Državnemu svetu RS, Svetu za znanost in tehnologijo RS, Gospodarski zbornici Slovenije in sredstvom javnega obveščanja. 65 podpisnikov je v dopisu navedlo sledeče:

Gospodarska prodornost države in blagostanje njenih državljanov sta nesporno odvisna od kakovosti izobrazbe, ki je državljanom na voljo. Za narod, ki je tako maloštevilen, kot smo Slovenci, in hkrati brez večjih surovinskih bogastev, je ustrezna vključitev v mednarodne gospodarske, znanstvene, raziskovalne in izobraževalne tokove ne samo pot do gospodarske uspešnosti, ampak vprašanje samega preživetja. Zaprtost, po drugi strani, pomeni, da bo Slovenija postala dežela zastarele tehnologije in vir cenene delovne sile. Mesto univerz je pri tem očitno ključnega pomena.

To pismo je nastalo kot posledica našega globokega prepričanja, da Slovenija potrebuje odprt visokošolski sistem, ki bo do konca izkoristil zmožnosti slovenske družbe v izobraževalnem, znanstvenem in umetniškem delu ter s tem dal potrebno podlago za njeno uspešnost. V pismu predlagamo nekaj sprememb, za katere verjamemo, da so pomembne pri uspešnejšem odpiranju in uveljavljanju slovenskih univerz v svetu.

Svetovni razvoj podira pred seboj vse ovire in svet zato postaja vedno manjši in vedno bolj povezan. Ta povezanost omogoča ne samo pretok idej in misli, ampak tudi ljudi. Pretok znanstvenikov, umetnikov in predavateljev med visokošolskimi in znanstvenimi ustanovami je tako bolj pravilo kot izjema. Edini merili, ki se pri tem upoštevata, sta kakovost posameznika, ki želi preiti iz ene ustanove v drugo, in zmožnost same ustanove, da lahko sprejme posameznika.

Pri tem žal opažamo, da slovenski univerzi ne sledita svetovnim težnjam in z uradniškimi pravili onemogočata takšen pretok. Pravila, o katerih pišemo, so vsebovana v tristopenjskem sistemu ocenjevanja posameznikov ob sprejemu. Le-ta obsega najprej nostrifikacijo v tujini pridobljenih nazivov, ki ji sledi habilitacija in na koncu še postopek za sprejem na delovno mesto na ustanovi. Čeprav je bil takšen postopek sestavljen z najboljšim namenom ohraniti kakovost univerz in dela na njih, se izkaže, da je dolgotrajen in drag za univerzi ter tako tudi za družbo. Pri tem je najhuje, da sta univerzi v pomanjkanju sredstev očitno prisiljeni stroške postopka prenesti na kandidate, kar vsakogar še dodatno odbije. Za nameček pa takšen postopek postavlja ljudi, ki so si pridobili izobrazbo in znanje v svetu, v podrejen položaj v primerjavi s tistimi, ki so se izobraževali doma.

Če podrobneje pogledamo, se trenutni tristopenjski postopek prične pri nostrifikaciji, kjer naj bi univerza ugotovila kakovost pridobljene izobrazbe kandidata. To oceno poda na podlagi dokumentov, ki jih predloži posameznik. Dokumenti sestojijo iz same diplome in morebitnega podiplomskega (magistrskega, doktorskega) dela, opravljenega v tujini. Na drugi stopnji postopka – habilitaciji – naj bi ista ali druga komisija pregledala znanstveno ali umetniško delo posameznika ter se na podlagi tega odločila, ali bo posamezniku dodelila univerzitetni naziv. V tretjem delu postopka pa mora tretja komisija (ali morda celo ista kot v prvih dveh delih) še enkrat pregledati strokovno delo posameznika ter se odločiti, ali je primeren za delovno mesto na univerzi.

V tem pismu predlagamo preprostejši, učinkovitejši in hitrejši postopek, ki bi dvignil ugled in kakovost slovenskih univerz. Tako predlagamo:

- da se nostrifikacija, kot formalni postopek, povsem odpravi (lahko se jo ohrani in opravlja samo na zahtevo posameznika ali kakšne tretje stranke);
- da se za vsa univerzitetna učiteljska in raziskovalna delovna mesta uvede sistem javnih razpisov, kot je običaj drugod po svetu;
- da razpis omogoča izbiro strokovno najbolj ustreznega kandidata in enakopravno obravnavo vseh kandidatov, ne glede na to, ali so nekateri med njimi že zaposleni na univerzi na kakšnem drugem delovnem mestu.

Če univerzi še vedno želita opraviti predhodno nostrifikacijo in habilitacijo prijavljenega posameznika, naj to storita hkrati s samo ocenitvijo njegove ustreznosti za delovno mesto, saj bo komisija že takó morala enkrat pregledati vlogo. S tem bi se postopek zelo pocenil in skrajšal, saj bi se obenem opravili vsi trije dosedanji postopki. Predlagamo, da se na podoben način obravnava tudi postopek habilitacije.

Menimo, da ta predlog vodi k celi vrsti ciljev. Strateški cilj je lažji, hitrejši in predvsem učinkovitejši pretok posameznikov med ustanovami doma in na tujem. S tem se pospeši bogatenje znanja v slovenskem prostoru. Sama količina znanja ima neposreden vpliv na kakovost in učinkovitost gospodarstva in tako na splošno blagostanje družbe in posameznikov v njej. Po drugi strani poenostavljeni postopek zmanjšuje stroške delovanja posameznih univerz, kar ni zanemarljiv podatek. Ne nazadnje pa takšen postopek približuje slovenski univerzi univerzam širom po svetu ter tako krepi njun položaj.

Zanimivo bi bilo vedeti, koliko od omenjenih podpisnikov se je pozneje zaposlilo v Sloveniji na univerzah ali inštitutih.

V razvitih državah veljajo za kakovostne tiste univerze, ki omogočajo, da se študenti po

končani diplomi najbolje zaposlijo ali uspešno vključijo v podiplomske študije, in dalje, tiste univerze, kjer je veliko število dobro opremljenih programov, laboratorijev in kognitivne tehnologije, kjer se enako časa namenja poučevanju kot

raziskavam, kjer je veliko individualnega dela s študenti.

Danes je internacionalizacija univerze vedno pomembnejša in zahtevnejša. Za to obstajajo vsaj trije vzroki: a) prenos znanja, razvoj znanstvene misli s prilivom tujega znanja in izkušenj, b) aktivni prispevek k profilu in marketingu univerze ter spodbujanje bodočega razvoja in rasti v Sloveniji, c) izboljšanje kakovosti pedagoškega in raziskovalnega dela.

Vlada, ministri, rektorji se menjajo, univerza ostaja in mora učinkovito nadaljevati svoje poslanstvo.

Ljubljana, april 2014

Viri

1. Vestnik. Univerza v Ljubljani, 22, št. 1-2, (1992).
2. Tribuna, št. 11 (1991).
3. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 20, št. 6 (1990/91).
4. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 20, št. 7-9 (1990/91).
5. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 23, št. 6-8 (1991/2).
6. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 23, št. 9-10 (1992).
7. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 23, št. 11-12 (1992).
8. Tretji dan, oktober 1992.
9. Vestnik. Univerza v Ljubljani, 23, št. 13 (1992).
10. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 24, št. 1 (1993).
11. Miha Tišler: Prva leta visokošolskih ustanov v samostojni Sloveniji. Premislimo Slovenijo dveh desetletij. Državni svet, 2011.
12. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 24, št. 8/9 (1993).
13. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 24, št. 4 (1993).
14. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 24, št. 6-7 (1993).
15. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 24, št. 10 (1993).
16. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 24, št. 11 (1993).
17. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 25, št. 2-3 (1994).
18. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 25, št. 5 (1994).
19. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 25, št. 8-9 (1994).
20. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 25, št. 5-6 (1994).
21. 75 let Univerze v Ljubljani. 75 let neprekinjenega delovanja Univerze v Ljubljani 1919–1994. Univerza v Ljubljani, 1994.
22. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 25, št. 11 (1994).
23. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 26, št. 6 (1995).
24. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 26, št. 1-2 (1995).
25. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 26, št. 3 (1995).
26. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 26, št. 4-5 (1995).
27. Vestnik, Univerza v Ljubljani, 26, št. 8-9 (1995).

AKAD. PROF. DR. MIHA TIŠLER

(portret: Zmagaj Jeraj)